

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

SZERKESZTETTE:

RADNÓTI DEZSŐ,

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET FŐTITKÁRA.

KIADJA:

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

VI. évfolyam. 60 képpel.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT GOMBOS FERENCZ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1897.

Nagyobb cikkelek.

<i>Bárany Gerb.</i>	
Dombhát és Radna-Borberek (3 képpel) —	99
<i>Brüdek János.</i>	
Az E. K. E. további sikereinek feltételeiről —	42
<i>Bolemán István dr.</i>	
Fürdői életrend — — — — —	133
<i>Dollfuss Gusztáv.</i>	
Első fényképek az Alpokban (Ford. Merza Gyula.) — — — — —	132
<i>Farkasházi Fischer Zsigmond dr.</i>	
Erdély néprajza — — — — —	17
<i>Fodor József dr.</i>	
Fürdők higiénéje — — — — —	90
<i>Gáspár Gyula.</i>	
A székelyfürdők felvirágoztatásának módjáról	69
<i>Gencsy Zoltán.</i>	
A szurduki csatorna (Egy képpel) — —	157
<i>Gyarmathy Zsigáné.</i>	
Kalotaszeg (Két képpel) — — — — —	19
<i>Hangay Oktáv.</i>	
Turista tanácsadó I. II. — — — — —	18, 34
<i>Harmath Lujza.</i>	
Székely menyegzői szokások — — — — —	53
<i>Herrmann Antal dr.</i>	
Az E. K. E. védője — — — — —	65
Az E. K. E. a néprajzért — — — — —	149
<i>Hoffmann Géza.</i>	
Az erdővidéki barnaszén bányászat (2 képpel)	21
A turistaság mint a jóízlés terjesztője —	66
<i>Inkey Béla.</i>	
Magyarország földtani alakulása és talajképződése — — — — —	3
<i>Mártonffy Mariska.</i>	
Kirándulás a határszélre — — — — —	117
<i>Merza Gyula.</i>	
Országos Kárpát-Egyesület — — — — —	3
Kárpát-Muzeum — — — — —	50
A legifjabb nemzedék és a turistaság —	114
Látogatás a külföldi alpesi kluboknál —	116
A bécsi néprajzi muzeum — — — — —	137
A hegymászásról — — — — —	151
<i>Pálfy Mór dr.</i>	
Képek a gyalui havasokból — — — — —	57
I. Hideg-Szamos völgye (9 képpel) — — —	58
II. Reketőből Magurán és Dobruson át Bélesbe (7 képpel) — — — — —	70
III. Meleg-Szamos völgye (6 képpel) — —	86
<i>Radnóti Dezső.</i>	
Az E. K. E. ünnepe a Királykőn — — — —	122
<i>Rosenberger Fanny.</i>	
A Királyhágón — — — — —	11
<i>Schvarczel Adél.</i>	
A hegyek rege-lakóinak költözködése —	84
<i>Sebesi Samu.</i>	
A szép Erdély — — — — —	33
<i>Simonyi Zsigmond dr.</i>	
Helynevek ügye: A hivatalos helységnévtár	22
<i>Solymássy Adolf.</i>	
Kirándulás a Tyéjába (4 képpel) — —	9
Kirándulás a Keresztény havasra (1 képpel)	73
Bágyes (4 képpel) — — — — —	96
A Prepástya (1 képpel) — — — — —	159
Prázmárról (1 képpel) — — — — —	160
<i>Szádeczky Lajos dr.</i>	
Márki Sándor dr. (Arczképpel) — — — —	83
A Nagy-Királykőn (6 képpel) — — — —	126

<i>Téglás Gábor.</i>	
A legujabb porta orientalis (3 képpel) —	120
<i>Volf György.</i>	
Helynevek ügye: A hivatalos helységnévtár	25
<i>Névtelen.</i>	
Diákturistáskodás — — — — —	12
Turistaság a történetben I. II. — — — —	37, 61
Az E. K. E. munkaprogramja — — — — —	130
I. Tordaaranyosvármegye — — — — —	154
II. Alsó-Fehérvármegye — — — — —	156

Költemények.

<i>Felszeghy Dezső.</i>	
Szádeczky-tó legendája — — — — —	66
<i>Merza Gyula.</i>	
Erdélyi Kárpátok — — — — —	41
A Vlegyásza (Kirándulási hősköltemény) —	114
<i>Szabolcska Mihály.</i>	
Erdélyről (Az alföldieknek) — — — — —	83
<i>Versényi György</i>	
A rekiczeli zuhatagnál — — — — —	150

Zenemű.

<i>L. Nagy József.</i>	
Turista induló — — — — —	35

A turistaság bajnokai.

Kis József (Arczképpel) — — — — —	76
Beregszászy László (Arczképpel) — — — —	75
Urmánczy Nándor dr. (Arczképpel) — — —	141
Römer Gyula (Arczképpel) — — — — —	130
Alesius Oszkár (Arczképpel) — — — — —	131

Különfélék.

E. K. E. újabb felhívása — — — — —	81
Az E. K. E. József Ágost főhercegnél — — —	75
József Ágost főherceg az E. K. E.-nek — —	101
József Ágost kir. herceg ő fensége — — —	137
Bethlen Gábor gr. halála — — — — —	101
Magyar Földrajzi társulat köszönő levele —	45
Magyar tanítók turista egyesületének köszönő levele	45
Orbán Ferencz jubileuma — — — — —	161

Hazai turistaság.

Vasút az Aranyos mentén — — — — —	16
Székely vasútak — — — — —	28
Villanyos-vonat Tátra-Füredre — — — — —	64
Rokkant Tátra-vezető — — — — —	64
Kirándulás Tordára — — — — —	77
A rekiczeli vizeséshez — — — — —	77
Kirándulás a Vlegyásza vidékére — — — —	107
A Szádeczky-tó legendája — — — — —	107
Az E. K. E. a rekiczeli vizesésnél — — — —	142
Az E. K. E. a Vlegyászan — — — — —	143
Üdülőtelep a Magurán — — — — —	143
Turisták Rosnyóról — — — — —	142
Az E. K. E. a Szent-Anna tónál — — — — —	143

Külföldi turista hírek.

Uj turista egyesület — — — — —	16, 64
27 vizesés — — — — —	16
Club Alpino Italiano — — — — —	16
Svájci turista hírek — — — — —	16
Az Aconcagna tetején — — — — —	45
Bécsi hegymászó szövetkezet — — — — —	64
Svájcz domborművívü térképe — — — — —	61
Világjáró turista — — — — —	64
Alpesi körkép — — — — —	77
A szlovén alpesi egyesület — — — — —	77

Keletázsiai turisták	77
Választások	77
Nemzetközi turistasági kongresszus	109
A sváb alpesi egyesület	110
Kormánysegély	110
A német és osztrák alpesi egyesület	110
Az alpesi tavak viztartalma	110
Alpesi szálló egyesület	110
Az osztrák turistaság köréből	110
A francia Alpesi Club kongresszusa	111
Tömeges kirándulás Savoyában	111
A Csimborászó megmászása	145
A német turista egyesületek szövetsége	145
Óriási alagút	145
Club Alpino Siciliano	145
Apró turista hírek	145
Nyolcz óra a Monte Rosa-n	145
Turista vasút	145
Olasz alpesi kongresszus	145
Turista kápolna	146
Salckammerguti turista forgalom	146
Katonai védőkunyhók	146
Idegen forgalom	146
Osztrák turista Club	146
Meteorologiai megfigyelések	146
Nálunk kevésbé ismert testvéregyesületek	146
Genuai gyalogló Club	146
A hamisított gyopár	146
Jéghegyek szaporodása	166
Hegymászó kir. herczeg	166
Bravur hegymászás	166
Taurus Club	166
Turista jelző-zászló	166

Könyvesház.

Magyarország földmívelése	15
Alsó-Fehérmegye magyar népe (Za-la)	16
A turista sajtó köréből	16
Az első magyar térkép készítő	16
A lábszánkózás kézi könyve	32
Magyar kerékpáros és atletikai sport	45
Turista Közlöny	46
E. M. K: E. daloskönyv	46
Erzsébetváros monografiája (Za-la)	76
Deutsche Culturbilder aus Ungarn	77
Fürdő egészségtan	206
A Székelyföld angol nyelven	106
Turista térkép Erdélyről	106
Udvarhelymegyei kalauz	106
Az E. K. E. akvarell-képei	106
Etnologische Mittheilungen aus Ungarn (Za-la)	144
Rivista Mensile	144
Kolozsvármegye monografiája	144
Bulletin de la Section Vosgienne	144
A genfi növényvédő társulat évkönyve	144
Kolozsvár a népiskolában (H. A.)	166
Annuaire du Club Francais (Za-la)	161

A székelyföld diadala.

Ő felsége a király a könyvet magán könyvtára részére elfogadja	102
Ő felsége a királyné a könyvet magán könyvtára részére elfogadja	13
Ő fensége Stefánia özv. trónörökös nő a könyvet könyvtára részére elfogadja	13
Ő fensége József kir. herczeg a könyvet könyvtára részére elfogadja	26
Bánffy Dezső báró miniszterelnök a könyvet megköszöni	13
Josipovich Imre horvát miniszter a könyvet megköszöni	13
Wlassics Gyula dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter	

Darányi Ignác földmívelésügyi miniszter a könyvet megköszöni	13
Fejérváry Géza dr. honvédelmi miniszter a könyvet megköszöni	13
Berzeviczy Albert dr. képviselőházi alelnök a könyvet megköszöni	13
Chyzer Kornél min. tanácsos a könyvet megköszöni	13
Harmath Lujza levele	45
Vallás és közoktatásügyi miniszter a könyvet az iskoláknak megszerezni ajánlja	18
»Besztercze« bírálata	14
»Turista Közlöny« bírálata (Herrmann Antal dr.-tól)	26
»Hazánk« bírálata (Balásy Dénestől)	27
»Ország-Világ« bírálata	45
»Polgári Iskolai Közlöny« bírálata (Herrmann Antal dr.-tól)	63
»Századok« bírálata	63
»Etnologische Mittheilungen aus Ungarn« bírálata (H. A.)	102
»Budapesti Szemle« bírálata (Téglás Gábortól)	103
»Etnografia« bírálata (Balassa Józseftől)	103

Fürdőügy.

Kitüntetett balneologus	16
Felolvasás fürdőinkről	32
Radna-Borberek és Dombhát	108

Ásványvízügy.

Új ásványvíz	77
Az E. K. E. ásványvizei	107
Kolozsmegyei ásványvizek	107
Az erdélyi ásványvizek megadóztatása	107

Menedékházak, utak.

A rekiczeli vizeséshez vezető út	106.	107
A gainai leányvásár		106
Új menedékház		106
Új turista ház és erdei út		107
A magura-reketői útvonal		107

Néprajs.

A néprajzi társaság ülése	46
Erdély néprajza	108
Kapu feliratok a Székelyföldön (Közli Harmath L.)	162

Kerékpársport.

A belügyminiszter körrendelete	117
--------------------------------	-----

Távolságmutató.

Csikvármegye	146
Alsó-Fejérvármegye	166
Besztercze-Naszódvármegye	166
Maros-Tordavármegye	167
Szilágyvármegye	167
Szolnok-Dobokavármegye	167
Hunyadvármegye	167

Diákturistáskodás.

A diákturisták első napja	46
Diákturisták	104
Az első diákturista csoport	104
Kirándulás a m.-ujvári sóbányához (Weisz Elzától)	105
Ifjú turisták	106
Diákturistáskodás Franciaországban	110
Az olasz kormány és a diákturisták	145
Kedvezmény a diákturistáknak	145
Földrajzi kirándulások	165
Diákturista szállók	165

Egyesületi élet.

A központ gyűlései.	
Választmányi gyűlés jan. 15-én	14
Választmányi gyűlés febr. 16-án	17

Választmányi gyűlés márcz. 23-án — — —	28	A szurduki út az Izvor nevű balparti patak betorkolásával szemben. <i>Szinte Gábor</i> felvétele —	53
Közgyűlés ápr. 25-én — — — — —	63	A szurduki út áthidalásánál alkalmazott ideiglenes hid. <i>Szinte Gábor</i> felvétele — — —	54
Választmányi gyűlés okt. 11-én — — —	137	Kornuluj-patak vizesése a H.-Szamos völgyben. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — —	57
A központi bizottságok gyűlései.		Gnászs-szikla a Kis-Riska F. beömlésével szemben a H.-Szamos völgyben. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — —	57
A néprajzi bizottság gyűlése nov. 14-én —	162	H.-Szamos völgye a Kis Riska P. beömlésén felül. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — —	58
A balneológiai szakosztály gyűlése nov. 28-án	163	Bethlen-szikla. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	58
Az építő-bizottság gyűlése decz. 5-én — —	164	Rekető a H.-Szamos völgye és Rekető egyesülésénél. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — —	59
Az osztályok gyűlései.		Falként kiálló Dacit dyke a Paduluj patakban. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — —	59
Udvarhelymegyei osztály — — — — —	30	Rekető s erdő-ház. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	60
Szebenmegyei osztály — — — — —	30	Béldi Szikla. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	60
Kolozsmegyei osztály — — — — — 48.	165	Duzzasztó a H.-Szamoson. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	61
Marostordamegyei osztály — — — — —	48	Magurai erdőház és villatelep. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	71
Brassóvármegyei osztály — — — — —	77	Rekető völgye a Dobrus P. beömlésénél. <i>Pálffy Mór</i> felvétele — — — — —	71
Gyergyói osztály megalakulása — — — —	139	Dobrini erdőlak. <i>Pálffy M. dr.</i> felvétele — — —	72
Egyetemi osztály megalakulása — — — —	164	Kunyhó a Rekető völgyében. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	72
Fogarasmegyei osztály — — — — —	165	Béles gőzfürésztel. <i>Pálffy M. dr.</i> felv. — — —	73
Egyesületi mozgalmak.		Erdei fűrésza a Reketőn. <i>Pálffy M. dr.</i> felv. — — —	72
E. K. E.-balneológiai osztály programja —	103	Főerdész lakása és nyaraló Bélesen. <i>Pálffy M. dr.</i> felvétele — — — — —	74
Részvételünk a Petőfi-ünnepen — — —	104	Gladnai parasztház. <i>Solymossy A.</i> rajza — — —	74
Az E. K. E. Csikvármegyében — — — —	108	Kiss József arczképe — — — — —	76
Az E. K. E. a párisi kiállításon — — —	108	Beregszászy László arczképe — — — — —	77
Tanítók és az E. K. E. — — — — —	109	Márki Sándor dr. arczképe — — — — —	83
Lemberg levél az E. K. E.-hez — — — —	109	Meleg-Szamos község. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	84
Az E. K. E. tagok — — — — —	109	Lakóház M.-Szamoson. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — —	85
Az E. K. E. új hirdető táblája — — — —	109	M.-Szamosvölgye M.-Szamoson felül. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — — —	86
Magyar márvány Kairóban — — — — —	109	Csoport Lapistyán. <i>Pálffy M. dr.</i> felvétele — — —	87
Turista mozgalom Borszéken — — — — —	109	M.-Szamosvölgy Lapistyán felül. <i>Pálffy M. dr.</i> felv. — — —	88
Az E. K. E. gyűjtő-ívei — — — — —	109	A szurduk kezdete a M.-Szamosvölgyén. <i>Pálffy Mór</i> dr. felvétele — — — — —	89
E. K. E. ügyvivők — — — — —	109	Menedékház a Bágyesen. <i>Solymássy A.</i> rajza. — — —	96
Az E. K. E. osztályok újjászervezése — —	141	Kanálmalom. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	96
Stockholmi levél az E. K. E.-hez — — —	141	Nadrági részlet. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	97
Prielle Kornélia levele az E. K. E.-hez —	137	Stina a Bágyesen. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	97
Új alapítók — — — — —	137	Menedékház a Keresztyén-havason. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	98
Kedvezményeink — — — — —	57	A radna-borbereki Ördög-szoros. <i>Tull Ödön</i> rajza — — — — —	99
Tájéképek — — — — — 47.	144	Az E. K. E. dombháti fürdőjének szállója. <i>Tull Ödön</i> rajza — — — — —	100
Uj kedvezmény — — — — —	106	Az E. K. E. radna-borbereki fürdőjének szállója. <i>Tull Ödön</i> rajza — — — — —	101
Testvéregyesületek.		Az első diákturista-csoport — — — — —	104
Az országos muzeum és könyvtár-bizottság —	15	Remetei sziklaszoros. <i>Goró Lajos</i> rajza — — — — —	115
Kiállítás Késmárkon — — — — —	31	A Királykő lábánál a Krepatura felett. <i>Hirschfeld Sándor</i> felvétele — — — — —	122
Magyar tanítók turista egyesülete — — —	31	A Krepatura hasadéka Nagy- és Kis-Királykő között. <i>Hirschfeld S.</i> felvétele — — — — —	123
Magyar földrajzi társaság közgyűlése — —	31	A Nagy-Királykő északi sziklafala egyrésze. <i>Hirschfeld S.</i> felvétele — — — — —	124
A kundházi nyaralók egyesülete — — — —	31	Az E. K. E. menedékháza a Kis-Királykő alatt. <i>Hirschfeld S.</i> felvétele — — — — —	125
Maagyországi Kárpát-Egyesület — — —	31	A Nagy-Királykő délkeleti oldala a szász K. E. menedékházával. <i>Hirschfeld S.</i> felvétele — — —	127
Balaton muzeum-egyesület — — — — —	111	A Nagy-Királykő csúcsa és főgerincze. <i>Hirschfeld S.</i> felvétele — — — — —	128
Hivatalos rész.		Römer Gyula arczképe — — — — —	130
Bizományosok felkérése tárgyában — — —	147	Alesius Oszkár arczképe — — — — —	131
Körirat a Kalauz kiadása tárgyában — — —	147	Urmánczy Nándor dr. arczképe — — — — —	141
Hazafias kérés a néptanítókhöz — — — —	147	Részlet a Kis-Békási szorosból. <i>Goró Lajos</i> rajza — — — — —	158
A »Székelyföld« előfizetőihez — — — —	148	A Prepastya. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	159
A hátralékos tagokhoz — — — — —	148	Prázsmár vára. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	169
Az ügyvivőkhöz — — — — —	148		
Az ügyvivők működési programja — — —	148		
A több év óta hátralékos tagokhoz — — —	168		
Gyergyóvidéki tagjainkhoz — — — — —	168		
Törvényhatóságokhoz íveink szétoztása tárgyában	168		
Képek.			
Erdőrészlet Keresztesfalva felett. <i>Solymássy Ágost</i> rajza — — — — —	10		
A Tyeja. <i>Solymássy Ágost</i> rajza — — — —	10		
Nagy-Kőhavas a Tömös-szorosból. <i>Solymássy A.</i> rajza — — — — —	11		
Királykő Keresztényfalvánál. <i>Solymássy A.</i> rajza —	12		
Templomba menő kalotaszegi nép. <i>Dunky</i> fiv. felvétele — — — — —	19		
Kalotaszegi ház kapuja. (Gyerő Monostorról) — —	20		
A köpeczi kőszénbánya állomás és szénbányatelep. <i>Tull Ödön</i> rajza — — — — —	22		
A szurduki szoros és műút kezdete. <i>Szinte Gábor</i> felvétele — — — — —	52		

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

VI. évfolyam

Szerkeszti: RADNÓTI DEZSŐ.

Kolozsvár, 1897. 1. szám.

Országos Kárpát-Egyesület. *)

Ennek a még mindenestre koraszülött legújabb eszmének a lovagjai azok, a kik az *egy akol és egy pásztor* utopiáját a túristaság terére is átvinni szándékozzák.

Ha végig tekintünk az európai testvér-egyesületek hosszú során, okvetlen szemünkbe ötlük az a túristaság terén is észlelhető természetes törekvés, hogy míg a kisebb országok egy-két túrista-egyesülettel megelégszenek, addig a speciális hegyvidékekkel megáldott nagyobb birodalmakban többnyire egy vezér-egyesület mellett kisebb vidéki társegyesületek is alakulnak. A társulási szellem és a történeti fejlődés mindenekelőtt az a fontos két tényező, mely egyes vidékek rokonzcélú elemeit egyesülésre bírni szokta.

Belgium, Dánia, Norvégia, Svájc és Svédország pl. csak egy-egy túrista-egyesülettel bírnak, melyek ezen speciális fekvésű országok túristaságának épen országos jellegüknél fogva okozzák a legtöbb hasznot. Ellenben Németország és Ausztria, mely birodalmak külön történelmi alapon kifejlett királyságok és tartományokra vannak tagolva: már a turista-testületeknek is egész sorát tárják elének. Sőt e két császárság két nagyobb szabású túrista-szövetkezetet is mutat fel; ezek egyike csak németországi túrista-egyesületekre terjed ki, a másik pedig „Német-osztrák alpesi egyesület“ néven úgy német, valamint osztrák területre is kiterjedvén: Európa egyik legtekintélyesebb és

most már 25 ezernél is több tagot számláló egyesületét alkotja.

A Londonban, Párisban és Turinban székelő vezér-egyesületek mellett, úgy Angliának, valamint Francia- és Olaszthonnak is megvan a saját vidéki túrista-egyesületei is.

Nálunk még most is bizonyos forrongás tünetei észlelhetők a túristaság terén, mert a helyett, hogy tömörülnének, már szinte végletekig decentralizálódnak elég szép számú túrista-testületeink.

Mig külföldön, ha egyes „osztályok“ megerősödnek és irányadókká kezdenek válni, csak arra törekednek, hogy külön tőkét, folyóiratot és alkotásokat hozzanak létre, mint pl. a *Francia Túrista-Klub* lyoni osztálya vagy a *Svájci Alpesi-Klub* úgynevezett román osztályai (sections romandes): addig nálunk rögtön az önállóság képezi a legfőbb célt, minek folytán a *Magyarországi Kárpát-Egyesület*-ből 5 év előtt egy leányegyesület, ebből pedig napjainkban már egy unoka-egylet kelt szárnyra. A fentebb említett két külföldi példára térve vissza, az illető francia, illetve svájci központi választmány nagy büszkeséggel tekint törekvő osztályaira és minden féltékenység nélkül, sőt örömmel látja úgyszólván önnönmagát is általuk túlszárnyalva. Pl. a *Club Alpin Français* lyoni osztálya adja ki manapság a „Revue Alpine“ és a svájci román osztályok szerkesztik az „Echo des Alpes“ néven világszerte ismert túrista folyóiratokat, míg az illető központok csak kisebb hivatalos értesítők és évkönyvek kiadására szorítkoznak. És íme ezek a vezérosztályok még sem akarnak kiválni az anyaegyesületből.

Ezért kell kutatnunk azoknak a körülményeknek az okait, a melyek mi nálunk a magyar túristaság megállapodását hátráltatják.

Nem csalódom, ha a társulási szellem alacsony fokát a társadalmi osztály-különbségek

*) Előre kijelentem, hogy a bevett szokástól eltérőleg nem azért tettem e címet jelen cikkelyem homlokára, mintha mellette akarnék lándzsát törni. A túristaság terén föltétlen hiva vagyok a decentralizációnak, melynek egészséges következménye odavezet, hogy hazánk minden geográfiailag önállóbb országrészének saját hegyvidéki túrista-egyesülete is legyen.

Különben egy Országos Kárpát-Egyesületnek a megalapítása mai viszonyaink közepette aligha keresztül is vihető volna (?)

folytán keletkező surlódások nap-nap után észlelhető egészségtelen tüneteiben kell keresnünk.

Távol legyen tőlem, hogy itt valamelyik hazai testvér-egyesület belügyeibe akarnék hivatlanul beleavatkozni, avagy őket e bekövetkezett kiválási proceszusok miatt váddal illetni, de ha tárgyilagosan ítéljük meg a magyar túristaság jelen még ki nem forrott állapotát: okvetlen kényszerülve voltam eme valóban kézzelfogható tényeket felsorolni, mint a melyek sivár túristaviszonyaink közepette okulásra indító jótékony hatásukat egyikünk-másikunknál el nem téveszthetik. Hiszen mi hármán, u. m. az erdélyi részek természeti szépségeinek feltárásán velünk közösen működő németajku társegyesület, valamint a *Délvidéki Túrlista-Egyesület* is — magunkat sem véve ki — üdvös konzequenciákat vonhatunk le a fentemlítettekől a saját javunkra

Hogyan is ábrándozhatunk egy országos magyar turista-kapcsolatról vagy *Országos turista kör* alapításáról mindaddig, míg a kollegiálitás révén egymást jobban ismerni és becsülni nem törekszünk.

Ne féltékenykedjünk, hanem méltányoljuk, ismerjük el egymás sikereit, hiszen a hazafias törekvésekben a jóhiszeműséget senkitől megtagadni nem lehet.

A zsarnoki bürokratizmus, a nehézkes pedantéria s a sablonokhoz való merev ragaszkodás, továbbá az elszigeteltség és az egyes egyének ünnepeletési vágya, legfőként pedig a politika bevitele ássák alá rendesen az egyesületi élet egészséges szellemét.

Egy turista-egyesület kebeléből számúzni kell úgy a kasztszellemet, valamint a politikát, mert a túristaság főczélként a honismeret gyarapítását kell hogy munkálja.

A társadalmi, felekezeti, sőt a nemzetiségi különbségeknek is el kell némulniok azokban a hazafias törekvésekben, a melyeket csak vállvetve és önzetlen hazaszeretettel lehet és kell diadalra juttatni. Ha már most egyes turista-testületek maguk sem képesek egy magasabb szempontra helyezkedni, vagyis folyton önmagukból kiváló rajokkal az új turista-szervezetek egész skatulya-rendszerét hozzák létre: lássuk csak, hogy minő kilátások mellett és hogyan lehetne egy *Országos Kárpát-Egyesületet* hívni életre?

Ez kétféleképpen volna elérhető, u. m.: vagy egyik nagyobb hazai turista-testület ven-

né fel az „országos“ jelzőt s a többi testvér-egyesületek önálló osztályokként hozzácsatlakoznának, vagy pedig fenti czímen egy teljesen új egyesület alakul, melybe az összes hazai rokonszervezetek lassanként fölszivódnak, beleolvadnak.

Egy szóval megint ott állanánk, hogy mindkét esetben a legmerevebb centralizáció lobogóját kellene a turista-ügy magyar szirtfokára föltűznünk.

Már pedig ez a tendencia előre magvául szolgálna egy újabbi szétesésnek.

Az eszme maga határozottan szép és nagy, csakhogy az *országos* név, melyet különben tudtommal egyetlen külföldi turista-testület sem visel, vajjon megadná-enálunk egyúttal az *országos jellegű tevékenységet* is?

Ha egyes szomszédos hegyvidékeken közösen működő egyesületek — egymást erősítendő — fuzionálnak, azt értem, de hogy egy már tevékeny, életrevaló és eredményesen is működő, ha mindjárt vidéki turista-szervezet, hogy egy a főczélját mintegy nevében is hordozó egyesület, magát központosító czéloknak alárendelje: azt bizony feltételezni alig lehet.

Persze itt elsősorban az E. K. E.-t értem. Különben az illető turista-testület országos sikerű tevékenységének fog kelleni mindenekelőtt indokolnia a hazai közvélemény előtt azt a becsvágyot, mely valamikor arra indíthatja, hogy a magyar túristaság terén kivivott érdemeiért rangemelésben részesüljön, illetve vezérszerepet vigyen.

De ha az E. K. E. pl. a millenáris kitüntetés alapján erre igényt is tartana, még akkor sem felelne meg tulajdonképeni missziójának, — legalább most még nem — hogy országos egyesületté alakuljon, illetve az „*erdélyrészi*“ jelzőt letegye.

Erdély parlagon heverő természeti kincsei, specziális földrajzi fekvése, a közgazdasági és kulturális viszonyok sajátosságai az E. K. E.-t teljes erejével — Kolozsvár székhelylyel — az erdélyi Kárpátok feltárására utalják.

Csak azok láthatnak ebben szeparatizmust, a kik az E. K. E. áldásos törekvéseit nem ismerik, vagy félre magyarázzák.

Odakünn Ausztriában, Bécs egyik legtekintélyesebb turista-egyesületénél t. i. az «Osztr. Túrlista Klub» kebelében is a legutóbbi alapszabály módosítások forrongást idéztek elő; több osztálya feloszlotts a kiválott tagokból tud-

tommal már két külön álló új túrista-egyesület is alakult, melyek egyike „Alpine Reise-Club“ (Alpesi utazók köre) néven — Bécs székhelylyel — 200 taggal már meg is kezdette tegfrissebb keletű működését.

Ez a lajtántúli példa is arra vall, hogy a nálunk még kevésbé kifejlett egyesületi élet fokozását, osztályaink és tagjaink működésének irányítását csakis az eddigi tapintatos vezetés mellett érhetjük el.

Osztályaink azok a mozgékony tapogató szervek, a melyek a központból, mint közös törzsből az erdők rengetegébe és a havasok világába nyulnak ki, hogy kémcsapatok gyanánt felfedezéseikről a központnak számot adjanak és ezzel tevékenységüket igazolják.

A kirándulások mindmegannyifelfedező expedíciók, melyek az erdélyi részek járatlan hegyvidékeiről hova-tovább mind több és újabb természeti szépségeket vannak hivatva megismertetni az „Erdély“ olvasóival.

Azonban nemes verseny nélkül ez is csak „pium desiderium“ marad. Rajta tehát, a beálló kikelettel lépjenek eddig is jobbra tevékeny osztályaink sorompóba és nemes versenyben mérjék össze erőiket, hogy közülük vajjon ki tud és akar több sikert felmutatni, hogy vajjon a maga szűkebb területén a hazai túristaság fejlesztését s a vele rokon közgazdasági és közművelődési célokat melyik osztály képes hathatósabban előmozdítani?

A folyó év nyarán már az E. K. E. központja által oly kecsegtető kilátások mellett megindítandó *diaktúristáskodás* is egyik legnagyobb fontosságú tényezője, úgyszólván emeltyüje lesz a kirándulási kedv fokozódásának és méltán remélhetjük, hogy a szép vidékek feltárásának is nagyobb lendületet fog adni.

A *túristaság* különben is a haza egyes szép tájainak a megismertetésével a hazaszeretetet úgyszólván gyakorlatilag ápolja s leginkább hivatott arra, hogy a tanuló ifjuság között is már sajnosan fölburjánzó kasztszellemet mintegy csirájában elfojtsa.

A magyar szót, a magyar dalt és a magyaros kedélyt lopjuk be majdnem észrevétel nélkül a nemzetiségi vidékek regényes szikla vadonaiba és gyönyörű erdőseibe, ha a túristaság szolgálatába állva, túrista-rajokkal okkupáljuk a szabad természet itt-ott nehezen megközelíthető szépségeit. A túristaság tervszerűen végrehajtandó munkaprogramja egy új hon-

foglalás jelentőségével bir, mert annak révén nyomról-nyomra, lépésről-lépésre eddig ismeretlen területeket veszünk birtokunkba saját hazánk területén.

Tehát már csak hazafiság szempontjából sem kicsinyelhetjük a kirándulások jelentőségét.

És itt előtérbe lép az osztályok feladata, hogy a központ hazafias céljait gyakorlatilag támogatni s folyóiratunkat czikkelyekkel minél gyakrabban felkeresni törekedjenek. Az ilyen beléleti, de a küléltre is kiható nemes versenyek legtöbb hasznot fognak hajtani minden hazai túristatestületnek, sőt buzgó munkálkodás mellett egy-két évtized múlva ki is forraszthatják talán, nem az Országos Kárpát-Egyesület eszméjét, hanem a *magyar túristák egészséges és felvirágzó testületi szellemét*.

Magyarország földtani alakulása és talajképződése.

Irta: Inkey Béla.

nemzetek történeti és közgazdasági fejlődésére nagy és állandó hatást gyakorol a lakóhely földtani alakulása.

Nemcsak az ipar terén, mely a föld ásványi anyagait dolgozza fel, nyilvánul ez a hatás. Fontosabb a földtani viszonyok befolyása a mezőgazdaság fejlődésének történetében; mert az ország földrajzi és domborzati alakulása nem más, mint a földtani folyamatok végső kifejezése; maga a termőtalaj a kőzeteknek legfelső elmállott kérge, minőségileg szoros kapcsolatban áll az alatta fekvő földtani képződményekkel.

Midőn tehát egy nemzet mezőgazdasági fejlődéséről van szó, az őstermelés természeti alapjával, a talajjal, annak alaki és minőségi fejlődésével is kell foglalkozni. A nemzetek történetében a mezőgazdaságból indul ki minden haladás; a földművelésnek állandó örök alapja pedig a talaj.

Feladatom ezeréves lakóhelyünknek földtani fejlődését a mező- és erdőgazdasági őstermelés szempontjából tárgyalni és megvizsgálni; milyen földtani folyamatoknak köszöni Magyarország területe az ő földrajzi ábrázatának alapvonásait, és milyen talajfajok képződtek ama földtani tényezők terményeiből, a magyarországi kőzetekből?

* * *

Nemzetünk állami története azon időponttal kezdődik, midőn állandó lakóhelyet foglalt magának Európában. Hazánk földtani történetét azon nagy tektonikai változással kezdjük meg, mely által a Kárpát-hegyláncz alapvonalai feltűnnek és a mai Magyarország ábrázata kidomborodik. Ennek ideje a kutatás mai álláspontja szerint a harmadkor középső szakaszába, a miocén-korba esik. Ekkor vette kezdetét a föld

kéregnek azon hatalmas ránkcsodása, mely egész Közép-Európán végig a földfelületnek egy nagy darabját észak felé tolta és ezen rögnek szegélyén hatalmas redőzött hegységeket alkotott. Ekkor keletkeztek az Alpok és Kárpátok is. A mit a megelőző korszakok alkottak, az csak nyersanyag, melyből ez a nagy tömegmozgás egészen új földszerkezeti alakzatokat készített; a mit pedig a következő korszak eseményei hozzáadtak vagy kivéstek, az csak a kép részleteinek kidolgozását jelenti.

Az Alpok középső törzsében, Svájcban és az ausztriai nyugoti tartományokban számos párhuzamos rétegre dő tömörült hatalmas hegységgé; de kelet felé eme redők legyezőmódra szétágaznak, a legészakibb vonulatok a bécsi medence táján megszakadnak, a középsők északkeleti irányt követve a Lajta-hegységbe, majd a Kárpátokba mennek át, a déli redők ellenben mindinkább dél felé kanyarodva, a Dinari-hegységben folytatódnak és Dalmácián át a török- és görögországi emelkedésekhez csatlakoznak. A gráci öböl pedig ékelekben helyezkedik a redők szétágazásába.

Az alpesi-kárpáti gyűrődésnek alárendelt tagja az ú. n. magyar Közép-hegység, vagyis a Balaton-tavától északkelet felé vonuló hegylánczok sorozata: Bakony, Vértes, budai pilisi-hegyek, Cserhát és Bükk, mely hosszú emelkedés földtanilag az alpesi vonulatoknak középső redőjéhez csatolandó, épen úgy mint a horvát-szlavoniai lánczok, melyeknek legkeletibb tagja a Fruska-Gora.

Idegenszerű, azaz nem az alpesi hegyképződéshez tartozó csupán a pécsi hegység, a Mecsek, mely valószínűleg nem egyéb, mint a hajdani balkáni szárazföldnek legészakibb foszlánya.

Az óriási hegyalkotásnak egyik legnevezetesebb tagja a Kárpátok nagyszerű íve. Ez adja meg Magyarország topographiájának alapvonását, ez írja körül majdnem összes vízrendszerét, ez szabta meg — már a honfoglalás idejében — Magyarországnak politikai határát. A mit ezen hatalmas keret Dévénytől Orsováig körül fog, az a magyarok állandó birtoka, a mi pedig ezen a kereten kívül esik, Gácsország, Moldva, a Havasalföld stb., arra a magyar nemzet fenhatósága csak lazán és ideiglenesen terjeszkedett.

Hazánk természetes határát dél felé a Duna és mellékfolyói képezik; de ezen vizek folyását is az alpesi vonulatok szétágazó redői határozzák meg. Csakis a nyugoti határszélen, mely a gráci öblön keresztül, nélkülözzük a természetes határt, melyet egyebütt az említett geológiai esemény rajzolt ki.

Nemzetünk történeti és közgazdasági fejlődésében az ország határviszonyainak fontos szerepük volt. Nyugot felé, a korábban fejlődő civilizáció országai felé, tág kapuk nyílnak az ország határában. Itt van minden előtt az a széles rés a Kis-Kárpátok és Lajta-hegység között, melyen Közép-Európa legnagyobb folyója a Duna lép országunk területére; itt vannak délre a stájer határ lankás dombvidéke és a Rába, Mura, Dráva és Száva völgyei. Ezeken az úton vonatott be a magyarság a nyugoti közművelődés hatáskörébe s részben bizonyára ezeknek a réseknek köszönjük azt, hogy nemzetünket, mely a népvándorlás utolsó hullámainak

egyike gyanánt csoportot át a Kárpátokon, idővel a nyugoteurópai népcsalád tagjává fogadta.

Észak és kelet felé maga a természet emelt hatalmas határfalakat, melyek történelmünk folyamán nem egyszer tettek jó szolgálatot a nemzetnek.

A nagyszabású tömegmozgás, mely Kárpátjainkat alkotta, nem csupán az ország határait szabta ki, hanem egész dombozatának állandó kiképződésére is döntő hatással volt. A tömegmozgás általában észak, északnyugot és északkelet felé irányult, a mozgó földrög szegélye hatalmas sánczokká gyűrődött, melyek a helyben maradt északi táblák szélein megakadtak, feltornyosultak és részben ezek fölé tolattak. Így tehát országunk legmagasabb hegylánczai, a Magas-Tátra, a Beszkidék, az erdélyi határhavasok ezen oldalnyomás okozta feltorlódásnak köszönik eredetüket. A feltorlódás nem volt oly hatalmas, mint az Alpokban, mivel ott az északra fekvő régi földkéreg-darabok ellentállása — úgy látszik — erősebb vala; és azért, el is tekintve az idő romboló hatásától, a mi legmagasabb hegységeink sem érik el az Alpok magasságát, és bérceik nem nyúlnak fel az örök hó régiójába. Mégis hazánk legmagasabb hegycsúcsai 2500 méter magasság fölé emelkednek és mindazon magaslatok, melyek 1500—1800 m.-en fölül már az erdőregióból is kiemelkednek és havasi legelőket képeznek, kevés kivétellel, a hegygyűrődés folyamata által keletkeztek. A havasi pásztorélethez, a mint ez a felső vármegyékben és Erdélyben évszázadokon át kifejlődött, sajátos juhtenyésztésével és kapcsolatos iparágakkal a jelzett földtani tényező szolgáltatta a természetes alapot.

A gyűrődési folyamat azonban másféle tömegmozgással is járt, mely országunk alakulására döntő hatással volt.

Miután a mozgó rög szélei mind magasabb hegyhullámokat alkottak, azokat a rög belseje, melyet akkor még tenger borított, lassan alább süllyedt, és ezen süllyedő medenczébe a hegykoszorúról lezajló folyóvizek sok üledéket raktak le.

Kezdetben a kárpáti öböl vize még a déleuropei Földközi-tengerrel állott összefüggésben; azért nevezük *mediterrán* emeletnek az akkor keletkezett tengeri üledéket, melynek rétegeiben azoknak az állatoknak a maradványai találhatók, melyekben a mostani Földközi-tengerben élő állatok közvetlen elődeinek kellett lenniök.

Később ez az összeköttetés megszakadt, valószínűleg a dinári Alpok határozottabb felnyomulása folytán. Ekkor azonban kelet felé nyílt meg a közlekedés a Szarmata-tengerrel, még pedig oly nyílásokon és úton, melyeknek helyzetét ma már nehéz kimutatni. A szarmata üledékek szerves világa közel rokon a Fekete tengerben és Kaspi-tóban jelenleg élő állatfajokkal.

Végre ez a kapcsolat is megszakadt a mindinkább kimagasló hegygyűrűben. A magyar medence elzárt beltengerré, tóvá vált, melynek vize fokozatosan átalakult édes vízzé, miközben felszíne még inkább apadt és a korszak végén csak egyes nagy édesvízi tavakat képezett. Ez a *pontusi* emelet kora.

Mialatt a szárazföld folyvást tért hódított a vízfelület rovására, azalatt ki kellett fejlődnie a folyóvizek rendszerének. A pontusi korszakot követő időben Magyarországon — mert most már hazánkról mint földrajzi fogalomról szólhatunk — a folyóáradmányok uralkodnak és vastag-homok-telepekkel takarják be a megelőző korszakok rétegeit. A *levantei* és *thrakiai* korszaknak ezen képződményei főleg a Dunántúl, a kis magyar Alföld körül, a mai Lajta- és Rába-folyók területein, továbbá a Dráva és Száva völgyei szélén mutatkoznak, de megvannak a Duna balpartján is, és különösen érdekesen jelentkeznek a főváros környékén, mint a hajdani Dunának, mely itt a Közép-hegység gátján áttörve a nagyobbik Alföld medencéjébe lépett, óriási legyezőalakú törmelékkúpja. Budapest vidékén a szentlőrinczi hatalmas kavicstelepek ezen utóbbi képződményhez tartoznak. Magyarország déli részeiben, nevezetesen Szlavóniában is, csendesebb vizekben és tavakban folyt akkor az ülepedés, és a Nagy Alföld déli felében újabb mély fúrások a következő korszakok vastag üledékei alatt ugyancsak a levantei homokrétegeket keresik fel, mert ezekből fakad a bőséges artézi víz.

Azt látjuk tehát, hogy a neogénkor egyes szakaszaiban, mialatt egyfelől az ország szélein, és részben belsejében is, az oldalnyomásnak lassú bár, de szakadatlan és ellenállhatatlan működése többé-kevésbé magas hegyredőket vet fel, és egyúttal a hegykoszorún belül a felszín állandóan süllyed — a fokonkint kisebbedő vízlepel alatt új üledékes rétegek halmozódnak egymásra, mint az egymásba rakott kisebb meg kisebb tányérok. Minden következő korszaknak tolyóvizei a megelőző időben lerakodott üledékek szegélyeit átbarázdálják, megkoptatják, helyenkint végleg elmosás, a medence közepén pedig a maguk hordalékai alá temetik. Így keletkezett a magas hegységet beszegő lankás dombvidék, a medence közepén pedig a róna.

Ha Magyarország földtani alakulásában eddig két földtani tényezőt ismertünk fel, ú. m. az oldalnyomás által okozott rétegyűrődést és a víz építő és romboló tevékenységét; most még szóba kell hoznunk ama harmadik földtani folyamatnak, a *vulkanizmusnak* főfontosságú szereplését. Mert a vulkáni erő épen az imént tárgyalt korszakban, a fiatalabb harmadkorban fejtette ki nálunk legnagyobb tevékenységét, mely hazánk földrajzi ábrázatának megalakulására és közvetve mezőgazdasági viszonyaink fejlődésére döntő befolyást gyakorolt.

A vulkanizmusnak e hatalmas nyilvánulása tehát korban összeesik ama nagy tömegmozgással, mely a Kárpátokat alkotta, és nagyon valószínű, hogy a kettő között okozatos összefüggés volt. Mert midőn a földkéreg valamely részében oly óriási feszültségek uralkodnak, melyek országnagyságú kéregdarabok eltolását és széleiknek összegyűrődését idézik elő, akkor viszont a gyűrődés mögött a feszülés sokhelyen mélyreható repedésekben keresi kiegyenlítését, és ezeken a repedéseken át törnek fel a mélység túlhevített gázai és omiasztott kőzetei. A modern földtan felfogása szerint nem a vulkáni erő okozza a hegylánczok feldudorodá-

sát, hanem ellenkezőleg, ennek a tömegmozgásnak mintegy következménye és másodlagos eredménye a mélységbeli kitérés. Olaszország kivételével talán egy országnak földtana sem mutatja e nézet helyességét oly szemebetűnő módon mint Magyarorszáé.

A harmadkori vulkáni képződmények száma és terjedelme nálunk igen jelentékeny, és ki van mutatva, hogy ezen vulkáni ciklus kezdete az eocén korszak utolsó szakaszába, vége pedig szinte a harmadkor végére, de legalább is a pontusi kor utóljára esik. Ez pedig épen a legélénkebb hegyképződés ideje. Ezen hosszú korszakon belül Magyarország területén ismételve és minőségileg változva törtek fel a mélység lávaközetei, helyenkint nagy repedések mentén egész hegylánczokat képezve, másutt hatalmas tömbökké vagy egyes kúpokká felhalmozódva.

A nevezetesebb vulkáni területek a következők:

A selmecz-körmöczi nagy trachytcsoport, egy változatos alakulású közepes magasságú hegységcsoport, melyet a Garam-folyó ketté hasít. A balatoni bazalt vidék, egyes kúpoknak csoportozata. A dunai trachytcsoport a Dunától átszelve; a Cserhát andesitjei, mely ismét szórványos kúpok lánczolata; a Mátra nagy trachyttömege és a Bükknek rhyolithos szegélye. A tokaj-eperjesi hosszú trachyt-vonulat, mely egy a gyűrődött belső Kárpátvonulatokat hirtelen megszakító haránttörést jelez és a vele szemben álló, még hosszabb Vihorlat-Guttini trachytlánczozal együtt a nagy Alföldet északon bekeríti. Az utóbbinak folytatása Erdély keleti részében a redőzött Kárpátokkal párhuzamos trachytvonulat, melynek részéi a radnai havasok, a Kelemen hegység, a görgényi havasok és a Hargita; a tömzsalakú Vlegyásza, Erdély nyugati szélén, mely a bihari és gyalui hegységre támaszkodik. Az erdélyi Ércz-hegységnek számos és változatos vulkáni kúpjai redőzött hegységen belül. Végre a délmagyarországi (krassó-szörénymegyei) hegyvidékbe ékelt trachyt kitérések.

Jelentékeny tehát azon anyag-tömeg, mely Magyarország hegyvidékein vulkáni kitérések által került a felszínre. Nemcsak egész hegylánczok és nagy tömzök vannak itt, melyek tisztán vulkáni működésnek köszönik eredetüket, hanem a más módon keletkezett magaslatok között és közül is a mélységbeli kitérések nagy mennyiségű és igen változatos alakú hegyeket, kúpokat és dombokat hoztak létre.

A Vlegyásza, melynek teteje 1848 m. magasságot ér el, a radnavideki Ünökő 2280 m.-rel, a Kelemen havasok, Hargita és még mások azt mutatják, hogy a vulkanizmus magas hegységet is bírt alkotni, mely geographiai és gazdasági tekintetben a hegygyűrődés létesítette Kárpátokkal vetélkedik. Legtöbbnyire azonban közepes és alacsony hegységek keletkeztek a kitért anyagból, olyanok, melyek magassági és fekvési viszonyaiknál fogva az erdőmívelésre alkalmasak, alsóbb részeikben pedig főleg a szőlőmívelésnek kitűnő helyei.

Mindezen vulkáni jelenségek már az eocén-korszak végén vagy az oligocénben kezdődtek, a legnagyobb tevékenységüket pedig a mediterrán- és szarmata-korszakokban fejtették ki, midőn hazánk nagy részét még tengervíz borította és a legnagyobb kitérések ré-

szint közvetlenül a tengerparton, részint a tenger fenekén mentek végbe.

A pontusi korszak végére esnek a bazalt kiterése, melyeknek terményei a pontusi congeria-rétegek fölé helyezkednek.

Ezentúl csend uralkodott, legfőbb meleg források, geizerek és gázkiömlések jelezték és jelzik még mindig a kihalt vulkanizmus tűzhelyeit. Az édesvízi tavak térfogata is szűkebbre szorult, a nagy folyók működése lépett előtérbe, és mikor így a földtani harmadkor végét érte, hazánk földrajzi ábrázata a mai vonásait nagyjában már tisztán mutatta.

A *negyedkor* földtani tényezői már csak kis változást idéztek elő. Új hegységeket már nem képeztek, inkább a megvultakban okoztak kárt; de a mit a síkabb vidékeken újból alkottak, az bár földtani értelemben csekély, de mezőgazdaságunkra nézve annál fontosabb képződmény. Mert az alföldi medenczének sülyedése a negyedkorban sem szűnik meg, csak hogy a horpásnak törmelékkel való betöltése egyaránt halad előre, minthogy a most már túlnyomóan szárazföldi hegyvidék a légkörbeliek hatása alatt tömördek mállási terményt juttat a folyóvizek útján az alföldi medenczébe, hol az újkori mélyfúrások tanúsága szerint a diluviumkorban felhalmozódott rétegek vastagsága 3—400 méterig is terjed, tehát messze a tenger színe alá sülyed.

A folyóvizek működése tehát a negyedkor kezdetén csak folytatja azt a munkát, melyet a harmadkori folyók már megkezdettek; a környező magaslatokat koptatja, a völgyeket mélyíti vagy szélesbíti, a lapályokat feltölti, a domborzat részleteit finomabbra kidolgozza. Kavics-terraszok a völgyek mentén, nagy homoklerakodások az alföldi síkságon főleg ezen időszakban képződtek.

Ezalatt lassan változás áll be Európa éghajlati viszonyaiban. Az átlagos hőfok alább száll, a szárazföld nagyobb terjedelmet nyer és Európa északi része majdnem általános jégburok alá kerül, melynek végnyulványai a Kárpátok aljáig érnek, mialatt az Alpokban is az örökös hó és jég a mainál sokkal nagyobb kiterjedést nyer és valóságos jégárak keletkeznek a mi Kárpátaink magasabb részeiben.

Ez az európai *jégkorszak*, a diluviumnak legnevezetesebb eseménye.

Igaz, hogy ezen eljegesedés hazánk területén nem volt oly nagy terjedelmű, hogy a jégárak kivájtása meg hordalékuk lerakata itt is oly tetemes átalakulásokat idézhetett volna elő, mint Németországban, a hol az északi Drift (jégen szállított anyag) a felszín mai alakulásában igen jelentékeny szerepet játszott. A jégárak kétségtelen nyomai Magyarországon elég ritkák, eddig csak a Tátrában és Erdély némely magas hegyein észleltettek. Nálunk tehát nem annyira a jég, mint a folyóvíz volt a nagymennyiségű törmelék elszállítója a diluvium idején. Csak hogy éppen ezen nagymértékű lerakodások után ítélve, akkori időben a hegyek jóval magasabbak, a folyók nagyobbak és erősebbek lehettek, az éghajlat pedig bizonyosan nálunk is hidegebb és nedvesebb volt, mint ma.

Vitás kérdés még a tudományban, hogy a dilu-

vialis jégkorszak csak egyszer volt-e vagy pedig bizonyos félbeszakítás után ismétlődött?

Hazánkban, hol a jég nyomai oly ritkák, e kérdés eldöntéséhez nem remélhetünk bizonyítékokat találni; de annyi bizonyos, hogy a hőmérsékletnek huzamosabb hanyatlását ismét enyhébb és szárazabb éghajlat váltotta fel, sőt hogy ezen szárazság nálunk egy időben egész a sivatag képződésig fokozódott. A diluvium második felében oly éghajlati viszonyok uralkodhattak, minőkkel jelenleg Ázsia belsejében, a magas fekvésű sivar steppe birodalmában találkozunk.

A megelőző korszakok üledékei kiszáradtak, a folyók leapadtak, a felszíni mállás nagyobb mértékben működött; erős száraz szelek kapták föl a sivatag futó homokját és homokbuczkákat építettek belőle; a finom por ellenben tovább is lebegett a szél szárnyain, de lassankint mégis és pedig szakadatlanul lepte el a rövid fűvel borított sivatagot, melyet idővel vastag lösznemű agyagköpönyegbe burkolt. A *futóhomok* és a *lösz*, ezen száraz korszaknak a két szülöttje, hazánk talajképződésében ellentétes értelemben ugyan, de egyaránt fontos szerepet játszik. Mind a két képződés még mai napig sincs befejezve, még most is kergeti a szél az Alföld homokbuczkáit és kavarja fel azokat a sűrű fellegeket, melyek után — a költő szava szerint — „vékonyka porréteg marad a hol elszáll.”

De olyan hatalmas löszréteg, milyen nálunk majdnem az egész országban a harmad- és negyedkori üledékeket és a hegységek alját takarja, mégis csak más éghajlati viszonyok között képződhetett. Sőt bizonyos, hogy a diluvialis lösztakaró azóta jelentékeny módosulást is szenvedett; a magasabb fekvésű vidékeken, p. o. a Dunántúl, hol a vizek folyása is változatosabb és élénkebb, mély barázdák vajatván a laza anyagba, hullámalakú löszdombok és meredekfalú vízmosások képződtek; az alföldi síkságon ellenben a lösztakaró sík felülete vízáradások által gyakran elárasztva, mocsárnövényzettel ellepve, azután megint esőnek és szélnek kitéve, eredeti szövetében némileg módosult és humusos fekete vályogfölddé lett.

Ezzel a végső átalakulással már a földtani mostkorba, az *alluvium* korszakába lépünk be. Az ország területe megkapta már végleges domborzatát, a klíma a maihoz hasonlóvá lett, a folyóvízrendszer nagyjában megállapodott, a diluviumkor idegenszerű állatfajai, a mammut, rinocerosz, barlangi medve stb. kivesztek és az emberi faj uralma kezdődik. Az ember fejlődése a diluviumba visszanyúló kezdetleges kőkorszakból lassan átmegy a bronz- vagy rézkorszakba, melyre végre a vaskorszak és a történelmi idők következnek.

A diluviumban megindult földtani folyamatok szakadatlanul folytatódnak, de már csökkenő erővel és hatással. Folyóvízeink rendszerében már csak olyan változások történnek, minőket mai nap is szemmel láthatnánk, ha a legújabb kor folyamszabályozásai mesterséges gátat nem vetettek volna a természeti erők szabad nyilvánulásainak. A hegységből lesiető vizek, a mint a lapályban esésük erejét veszti, hordalékuk nagyobb részét lerakják; ezeken az önalkotta akadályokon megtörve elágnak, szigeteket képeznek, ka-

nyarulataikat mindinkább fejlesztik, időszakonként kisebb-nagyobb áradásokat okoznak és ezalatt medreiket majd lassan, majd hirtelen megváltoztatják. A változások eredménye a síkságon új meg új *áradmányi hordalék-talajok* képződése.

Az időszaki folyamáradások és kiöntések még a legújabb földtani korszakban is Alföldünk talajviszonyaiban némely sajátos jelenséget idéztek elő, melyek mezőgazdaságunkra nézve igen fontosak. A hol az időszaki árvíz az apadás beálltával ismét szabadon lefolyhatott, csak a magával hozott finom iszapot hagyva hátra a dús növényzetű árteren, ott ezen ásványi és korhadó növényi anyagok keveréke idővel vastag televénnyé alakult, és ez képezi mai nap Alföldünk kincset, a nagy termékenységgű fekete földet, mely főleg a Tisza balparti oldalán és az Alföld déli részében van elterjedve.

Sok helyen azonban az időszaki áradások csak arra szolgáltak, hogy a már meglevő mocsárterületeket időnként új vízzel látták el; ott azután a humusképződés helyenként *tőzegtelepek* keletkezéséig fokozódott, mely anyagnak közgazdasági fontossága csak az újabb időben kezd érvényesülni.

Megint más helyeken a kiáradó vizek nagy lapályokat borítottak csekély vízlepellettel, de ezen víz nem térhetett vissza az apadó folyó medrébe, hanem a meleg időszakban párologva tűnt el a felszínről, mialatt mindazon oldott sók, melyeket a folyóvíz a kőzetmálladékból felvett, a finom iszappal keverve visszamaradtak az ártér talajában. Évszázadok folyamán ez a só-tartalom annyira felszaporodik, hogy ilyen helyeken sem fekete termőtalaj, sem tőzegtelep, hanem *szikés talaj* keletkezik, mely mezőgazdaságilag vagy épen nem, vagy csak igen korlátolt mértékben értékesíthető.

Sokszor nem is a felszíni árvíz, hanem a fakadó földárja okozza a laposok elszikesedését; mert az Alföldön, hol a diluvialis képződményeken is a felső löszréteg alatt csekély mélységben víztartó homokréteg van, a víz árja mindig közel van a felszínhez, és akár csapadékvíz, akár a szomszédos folyóáradás okozza a talajvízszínek emelkedését, az eredmény mindig az, hogy az altalajból kilúgzott alkali sók a felszínre kerülnek, az oldószer elpárolgása folytán ott meggyűlnek és az agyagra azt a hatást gyakorolják, melynek végső stadiuma a szikföld keletkezése és a szikso ki-virágzása.

Innen van, hogy a magyar Kanaánban a leggazdagabb termőföldek mellett és között sivar terméketlen szikfoltok éktelenkednek.

A természet ezen sokféle működésébe korunk folyamszabályozásai erőszakosan nyúlnak bele, és ha egyfelől igaz, hogy az árvízveszélytől megmentett nemzeti vagyon megéri a szabályozásra fordított költséget; ha tagadhatatlan az is, hogy a buja fekete réti földből sok ezer holdnyi térségek váltak ily módon búzatermő talajjára: másfelől nem szabad feledni, hogy ez a beavatkozás a természetes talajképződés menetét akadályozza; mert míg a termékeny fekete föld újjáképződése az ármentesített területeken végleg szünetel, addig a szikes földek megmaradnak a maguk rossz minőségében és

még annyi értékesítést sem engednek, mint azelőtt. Sőt azt is tapasztalták, hogy a szikképződés, mely a természetes állapotban az ó-alluvium és diluvium területeire szorítkozik, a szabályozás óta az új-alluvium vízmentesített területein is mutatkozik. Itt csak az öntöző csatornák tervszerű létesítése állíthatja helyre a természeti fejlődés egyensúlyát

* * *

Feladatunk körébe esik még hazánk termőtalajának fejlődését figyelembe venni és kimutatni a földtani képződmények, a kőzetek és földrétegek szoros viszonyait a gazdasági östermeléshez.

A szárazföld felszíne, melyen a kőzetek a légkörrel és annak csapadékaival szabadon érintkeznek, lassú, de tartós elváltozásnak, elmállásnak van alávetve, és a szerves élet közreműködésével a kemény sziklából idők folytán termőtalaj lesz, mely zöld növényzetével, mint egy lágy takaró, fűdi a földnek rideg vázát.

Ott a hol a kőzetmálladék helyben marad, eredeti vagy őstalaj (helytálló talaj) képződik; a hol pedig különböző helyek málladéka a folyóvizekbe kerül, azokban összekeveredik és tovább száll, végre a mélyebb helyeken ismét lerakódik, ott hordalék-talaj jön létre. Az első és eredeti talajalkotók a földpátos kőzetek, mert első sorban a földpát az az ásvány, melynek elmállásából keletkezik az agyag, mely minden termőtalajnak lényeges alkatrésze. Ilyen földpátos kőzetek nemcsak az ősi granitok, syenitek, dioritok stb., meg a kristályos palakőzetek, melyek nálunk csak az általános tömegmozgás, rétegyűrődés, vetődés és utólagos hegységkoptatás által kerültek a felszínre, hanem ép úgy a fiatal vulkáni kőzetek is, a trachytok, andesitek, basaltok az ő tufaikkal együtt, mely képződmények maguk erejéből jutottak szabad ég alá.

Gránit és gneisz, e két orthoklástartalmú kőzetfaj, melyeknek elmállása tehát nemcsak agyagot, hanem a növényzet táplálására annyira szükséges kalit is ad a talajnak, hazánk hegységeiben jelentékenyen szerepelnek.

Midőn tehát a Kárpátok koszorújáról leszálló hegyi vizek a közettörmelékot és málladékot a lapályokba viszik és ott széles áradásokban új hordalék-talajjára terítik szét, tudjuk, hogy termékeny Alföldünk a legbecesebb alkatrészeit nagy mértékben az említett kőzeteknek köszöni. Ezekben van a talaj folytonos megújulásának és gazdagságának egyik forrása. De még a nyugatról hozzánk beszakadó folyók is, a Duna és annak nyugati mellékfolyói, az Alpok kristályos gneiszterületeiből származó anyagot nagyrészt hozzánk szállítják és vele gazdagítják völgyeink alluviumát.

Minthogy a granit és gneisz nálunk többnyire magas hegységeket képeznek, helytálló málladék talajuk jobbadán mint erdő- és havasi legelő talaj jön tekintetbe. Vannak azonban ily képződésű alacsonyabb hegységek is, hol a közvetlen talajképződés a mezőgazdaságnak és szőlőművelésnek ad kitűnő termékeny alapot. Elég legyen a pozsonyi gránitdombokra, az aradmegyei hegyaljára, a székesfehérvári szőlődombokra, a verseczi gneiszmagaslatokra utalni.

A szőlőművelés terén még fontosabb földpátkőze-

tek a harmadkori vulkanismus terménei. Ezek között is vannak káliföldpátot tartalmazó *trachytfajok*, de a sorozat többi tagjai is nagybárra jó talajképzők, és főképp a vulkáni hamukitöréseknek lazán felhalmozott anyaga, az ú. n. tufa, mely könnyen elmálik és jó minőségű, mély agyagos talajt alkot, hazánk bortermelésében nagy szerepet játszik. A tokaj-hegyaljai és mátrai szőlőművelés nagyrészt ilyen helytálló trachytmálladékhoz van kötve, melyet a nép *nyirokföldnek* nevez. Vulkanai bazalt-hegyek a balatonvidéki Badacsony, Sz.-György, a Somló és a Sághegy.

Természetes, hogy a trachyt-törmelék talajalkotó hatása kiterjed a vulkáni vidékek egész környezetére, sőt az egész Alföldre is. Vulkanai törmelékanyagot találunk sok üledékes rétegben, melyek az illető kőzetek után keletkeztek, és ezen anyagoknak chemiai felbomlása a talajban valóságos ásványi trágyázásnak tekinthető, mert a kali, natron, mész, magnezia és valószínűleg a phosphor is jórészt innen származik.

Ebből látjuk, hogy a harmadkori vulkanismus, mely hazánk domborzatát oly lényegesen módosította, mely a magyarhoni ércbányászatnak főalapja, mely kövejtő iparunkban jelentékeny szerepet játszik, a mezőgazdaság terén is a talajképzés útján főfontosságú tényező volt. A hegyaljai szőlőbirtokos talán tudja, hogy a hegy, melyen tüzes bora terem, vulkáni képződmény; de az alföldi gazda, kinek látóhatárán már a tokaji hegy előfoka is alig látszik, bizonyára nem sejtí, hogy búzaföldjének bő termését jórészt szintén annak a harmadkori kitörésnek köszöni.

A kristályos kőzetek málladékából a régi földtani korszakokban is ugyanolyan üledékes rétegek származtak, mint a minők most is képződnek. Ezen rétegek kővé tömörülve a földtani tömegmozgások által a szárazföld felszínére kerültek, ott ismét az erosio és mállás hatalma alá kerülnek és anyagukból újra termőtalaj lesz.

Természetes, hogy a talajképződésnek ezen másodlagos forrása már nem olyan bőséges és jó, mint az első, mivel épen a könnyebben felbomló ásványok, melyek a növényi táplálékot leginkább tartalmazzák, már az első mállás idején felhasználtattak és a másodlagos kőzet túlnyomó részben csak a nehezebb átalakuló ásványokból áll. Ennélfogva ezen helytálló talajok közé tartoznak. Ezt látjuk főleg a kárpáti ívnek azon részeiben, hol kristályos palák helyett eocén- és krétakorbéli homokkő (kárpáti homokkő) képezi az uralkodó kőzetet. Ennek a képződménynek, bár nem csupán homokkőből, hanem vegyest agyag- és márgarétegekből is áll, nincs oly jó talaja, mint a gneisz-hegységnek, a mi az erdészeti tényészviszonyok összehasonlításából bizonyosan kitűnnék, ha erre a körülményre eddig nagyobb figyelmet fordítottak volna.

A mállási tényezők hatása alatt a homokkő könnyen széthullik azzá, a miből keletkezett t. i. sivár quarzhomokká, és így a kárpáti homokkő vidéke tömördek hordalékanyagot ad át az alföldi folyóknak, melyek azt feldolgozzák és a sík vidéken szétterítik. Az alföldi homoktalajok nagy része bizonyosan ebből a forrásból származik, és mivel benne a terméketlen

quarz a főanyag, gazdasági tekintetben nem a legjobb hírben áll, csak újabb időben bírván némi jelentőségre vergődni — mint phylloxera-mentes szőlőtalaj.

A mészkövek és a rokontermészetű dolomitok, úgy keletkezésre, mint talaj-alkotásra nézve az eddig említettekől lényegesen eltérnek.

A mészkő szintén vízi üledék, de nem annyira törmelék felhalmozódásból mint inkább a vízben oldott szénsavas mész lecsapódásából keletkezik, nagybárra a vízi szerves élet közreműködése folytán. Tiszta oldatból csak tiszta mészkő rakodik a víz fenekére, iszaptól zavaros vízben tisztátlan mészkövek, dolomitok és márgák képződnek. Midőn tehát a carbonátkőzetek ismét a szabad levegőre kerülve a légkör málló hatása alá esnek, felbomlásuk a megfordított útat követi, vagyis a szénsavas mész szénsavtartalmú vízben feloldatván, eltávozik, a kőzetben foglalt csekély mennyiségű tisztatlanság ú. m. homokpor, agyag, vasrozsdá stb. visszamarad és a még ép mészszikla felületén vékony, de néha elég termékeny talajréteget képez. Ez a talajképződés igen lassú folyamat; azért a mészkőterületeken nagy gondot kell a meglévő talajréteg megőrzésére fordítani, mert emberi számítás szerint a talaj takarójától megfosztott mészszikla örökké kopár marad. Az erdő legjobb védője a talajnak. A déli Alpokon, Dalmáciában és Görögországban az erdők irtása idézte elő a Karszt-képződés szomorú jelenségét.

Hazánk területéből csak is Horvátországnak egy része és a magyar tengerpart esnek a Karsztregióba. Különbben pedig, habár a mészkövekben és dolomitokban nálunk épen nincs hiány, mégsem találunk az ország belsejében több oly összefüggő mészkőterületet, melyen az elkarsztosodás nagyobb mértékben erőt vett volna, a mit főleg erdészeti szempontból szerencsés körülménynek kell tekinteni.

Legtöbb mészkőhegy és dolomit van a Bakony- és Vérteshegységben fel Buda vidékéig, Gömörmegyében, a bihari hegységek bizonyos részeiben. Ezek a hegyek részint még szép erdővel vannak borítva, részint szőlőművelésre alkalmasak, részint pedig vízszegény ugyan, de nedves időben jó tápláló legelőt adnak. Csak igen kevés helyen mutatkozik a Karszt kopársága.

A *harmadkori neogén* üledékek száma és petrographiai változatossága oly nagy, hogy talajalkotó jelentőségük taglalásába e helyen nem bocsátkozhatunk. E képződmények mai nap a hegység szélein láthatók leginkább és itt többnyire alacsony dombvidéket képeznek. Egészben véve mezőgazdasági jelentőségük nem nagy, eredeti talajuk nem tartozik a jobbak közé és domborzati alakulásuk inkább az erdő- és szőlőművelésre, mint szántóvető gazdaságra utalja őket.

Ez utóbbi tekintetben sokkal értékesebbek és mondhatni, főfontosságúak a *negyedkori* rétegek és ezek között különösen a *löss*. Ez a világossárga, finomszövetű meszes agyagfaj mezőgazdaságunknak legbiztosabb talaja. Minthogy a legkülönbözőbb kőzetek poralakú málladékából keletkezett, durvább szemeket nem is tartalmaz, tiszta agyagtartalma nem nagy, főalkatrésze igen finum porhomok, melynek további felbomlása mindig elégséges tápláló anyagokat szolgáltat a nö-

vényszetnek. Kötöttsége nem túlságos, megmunkálása majd mindig lehetséges. Szöveténél fogva a vizet könnyen átbozsáthatja, de azért még sem szikkad ki oly hamar, mint a homoktalaj, sem nem zsugorodik annyira mint nehéz anyag. Meszet állandóan tartalmaz, de nem túlságos mennyiségben; kaliban rendszerint nem szegény, phosphortartalma azonban nem mindig kielégítő. A tipusos lösztalaj mindezen tulajdonságainál fogva átlag jó talaj a mezőgazdaság legkülönbözőbb termeléseire, főleg pedig megbízható talaj, a mennyiben termése nincsen akkora szélsőségeknek kitéve, mint az alluvialis talajoké, melyek jó időben a lösz termőképességét talán felülmulják, de kedvezőtlen időjárásban annál fukarabbak.

Igaz, hogy ez a jellemzés csak az eredeti tipusos löszre illik, minőt csak magasabb fekvésben, többnyire dombos és hullámos vidékeken találunk, p. o. a Dunántúl déli megyéiben. Az alföldi lösz, mely elárasztás és átmosás folytán sokféleképp módosult, sok tekintetben más szempont alá esik. A legjobb alföldi talajoknak nagy része löszön fekszik ugyan, de a lösz felszíne részben már a diluviumkorban, részben később ideiglenesen vízzel volt borítva, mi által szövete átváltozott, áteresztősége csökkent, kötöttsége fokozódott; egyúttal humustartalma is nagyobbodott, de másrészt a víz huzamosabb stagnálása következtében a laposokban sok helyt ártalmas sóoldatokkal telt meg. Innen az alföldi lösztalajok nagy különbségei. A mezőhegyesi híres buzatermő talaj és közel hozzá a terméketlen szikesek egy és ugyanazon löszréteg felszínén képződtek; de a dunántúli ember egyikben sem ismerné fel az ő szokott talaját.

A diluvium hordaléktalajai között szerepel a terjedelmes *homoklerakodás* is, mely az Alföld nagy részét borítja, de a dombosabb vidékeken, p. o. a Dunántúlon is, lösz társaságában található. Ennek a képződmenynek keletkezéséről már fentebb volt szó; mezőgazdasági jelentősége helyről helyre változik azon utólagos körülmények szerint, melyeknek az üledék alá volt vetve. Helyenként ugyanis zavartalan településben a homok idővel jó termőfölddé vált; a mi egyrészt a benne levő, kristályos kőzetekből származó földpátanyag további felbomlásának, másrészt a növényzet korhadó anyagának tulajdonítandó. De sok helyen a szabadon garázdálkodó szelek a homok finom részeit folyvást eltávolítván, mozgó *sutóhomokká* alakítják át a vízi üledéket, mely ekkor a legszegényebb talajok osztályába süllyed és vidékenként, p. o. a délmagyarországi Deliblaton, kicsinyben a valóságos homoksivatag képét ölti. A legnagyobb homokterületek a Duna-Tisza köze le egész Szabadkáig és a Debreczentől északra és keletre eső Nyírség. Hogy nem az egész Alföld ily homokos természetű, az ismét csak a löszlerakodásnak köszönhető, mely a diluvialis homoktakarónak legnagyobb részét elfödi.

Az alluvium-kor üledékeit itt egyenként föl nem sorolhatjuk. A folyó üledékek részletes megvizsgálásánál elvileg és gyakorlatilag fontos az ó- és új-alluvium közötti különbség. Mert az ó alluvium, melyre a folyók rendes időszaki árvizei mai napság már ki nem ter-

jednek, most csupán a légkörbeliek hatásának levén alávetve, többnyire más talajminőséget mutatnak és más mezőgazdasági kihasználás alá esnek, mint a folyók mai árterei, melyeknek talaja úgyszólván évente el levén árasztva, folyton változik és megújul. Az ó-alluvium talaja rendszerint a szántóvető gazdaságnak biztosított és állandó birodalma; az új-alluvium inkább a ligeti erdőnevelésnek, a fűtermelésnek és legelőnek talaja; csak a mesterséges folyamszabályozás által biztosított darabok kerülnek eke alá, és dús termőképességük busásan téríti meg a biztosításra fordított költséget.

Az alföldi ó-alluvium egyszersmind a legterjedesebb elszikesedésnek színhelye, mert a benne felhalmozott oldékony sókat újabb áradás már nem távolítja el és a csapadék sem mossa ki a csekély lejtés miatt. Új-alluviumon ellenben nem találunk szikes földet; csak épen a gátak által kihalított és így az időszakos elárasztástól elzárt darabokon mutatkozik már itt-ott ezen kártékony átalakulás, úgy hogy az ember beavatkozása a természet háztartásába itt már igen rövid idő múlva megboszulja magát.

Hazánk talajának rendszeres átkutatása még nincs befejezve, sőt alig hogy meg van kezdve. De ha meggondoljuk, hogy a mezőgazdasági őstermelés összes tényezői között a talaj az, melyre az ember okszerű tevékenysége még leginkább befolyhat, hogy tehát hatalmunkban van rendszeres öntözés, lecsapolás, mesterséges trágyázás és jó megművelés által talajaink termőképességét nagyban fokozni; hogy végre a természet talajalkotó működését megfigyelve, képesek leszünk a növénytermelés legkedvezőbb feltételeit biztosítani: kívánatosnak látszik, hogy a talajkutatás nagy munkáját ezentúl fokozódott energiával folytassuk, és hogy ezt a földet, melyet őseink ezer év előtt fegyveres kézzel szereztek meg, mi most újra hódítsuk meg a tudomány és munka eszközeivel. Ennek a vizsgálatnak kulcsa és útmutatója földünk őstörténete, Magyarország földtana.

Kirándulás a Tyejába.

(Négy képpel.)

Irta: **Solymássy Adolf.**

Homér munkáiban foglalt kevés tájleírásból következtetik, hogy népének nem volt érzéke a táj szépségei iránt, de én azt hiszem, ez csálódás. Midón Petőfi a pusztát leírja, eszméit a kopott csárdához, a kútgémhez, az alkonyhoz stb. fűzi, mert ezek az eszmék a leíró hangulatát adják vissza, mikor a táj szépségében elmereng. A táj azonban nemcsak a költőben, de minden érzékkel bíró emberben hangulatot kelt, hiszen bélyegét annyira reá nyomja lakóira, hogy a zenéjéből, költeményeiből, beszéd-modorából meg lehet különböztetni a lapályon lakó népet a hegyek lakóitól. Homér népében csak úgy meglehetett tehát az érzék, mint megvan e századunkban élőknel.

Azonban a táj leírása háládatlan foglalkozás s nem

képes felkelteni azt a hangulatot, a melyet annak szemlélése fölidéz. Könnyebben és sikeresen éri el azt a tájképfestő. Művészetének ez a titka.

Hasonló gondolatokkal foglalkozva indultam aug. hó elején kedves utitársaimmal arra a körútra, melyet leírni szándékozom. Viseljük tehát ők, kik ide vittek, következményeit annak, hogy az *Erdély* hasábjain írásban és képben ezt a közleményt megírtam.

A predeali vonalon a brassóvárosi gőzvasút keresztezésénél szálltunk le, hogy a *Tömös-szoroson* keresztül a *Tyejába*, innen Rozsnyóra és vissza Brassóba menjünk. A kora reggel harmatos pázsítján a *Parnassia palustris* L., *Euphrasa officinalis* L. és *salisburgiensis* Funk a *Viola bicolor* Baumg. oly nagy mennyiségben virítottak a szoros tövében, mint máshelyütt még nem észleltem. Mellettük a Tömös partja felé az *Euphrasia Odontites* és *lutea* L. a *Myosotis palustris* Roth, a hegyek alján a *Melampyrum nemorosum* L., *Veronica Spicata* L., *Aster Amellus* L., és *glomerata* L., *Epilobium origani folium* Lam. oly változatos szönyeget képeztek, hogy fűvésztáskám csakhamar megtelt még mielőtt a kirándulásnak állítólagos érdekesebb pontjaira érkeztünk volna.

A ki inkább a büszke tetőkre tekint, mint az alj növényzetére, az sem bánja meg, hogy idejött, mert a rézhámorral szemben gyönyörű kilátás esik a *Nagy-Kőhavasra*, mely különben e gyönyörű szoros nem első megragadó pontja és Alsó-Tömös felé haladva, szebbnél szebb képekben van módjában gyönyörködni. Utóbbi helyen hozzánk csatlakozott vezetők és a honvédelmi megsemlélése után, Alsó-Tömös előtt nyugotnak kanyarodva, útunkat a fenyvesbe vettük, a mely itt még vegyes lombfákkal, a mint azonban a *Tetőfoi*-felé haladva magasabbra emelkedünk, kizárólag fenyőkből áll, a mely fenyő-erdő kopasz, csak sárga csuszós tüleveivel fedett alja kirívó ellentétben van a lomberdő vi-

Solymássy A. rajza.

A TYEJA.

rágos aljával. A fenyves kevesebb virággal lep meg, örökös homálya a napfény e gyermekeit számúzi öleből. Annál több azonban a gombája, a melyek tarka színeikkel ékitik alját, közöttük itt-ott virít egy-egy más virág is, mint a *Veronica officinalis* L., *Geranium silvaticum* L. s mások.

Mintegy három órai út után a *Tetőfoi* gerinczén voltunk, pompás tisztáson, a melynek virágai között a délfelé haladó napban számtalan lepke, méh, darázs dongott, míg lábunk alatt fel-felröpül a zörgő szöcske, piros alsószárnyait szétnyitva. Itt terem a bába kalács (*Carlina acaulis* L.) s pedig két formában, egyik nyeltelen s mint valami nagy rendjel terjeszkedik a pázsíton, a másik arasznyi száron nyit, tüskés levelei között selymesfehér tenyérnyi virágot. Állítják, hogy e vidék lakossága eledelül használja husos tövét.

A vízvázastóról szép kilátás nyílik a *Bucsecsre*, a melynek egyes hasadékaiban fénylik még a hó, míg tetejét komoly felhők kezdik fedni. Lejebb ereszkedve a szénásokon kísér a tücsök danája, a szöcskék zörgése és az ér halk moraja, melynek szélét gyönyörű nagy virágú *Epilobiumok* és az *Aconitum moldavicum*

Solymássy A. rajza.

ERDŐ RÉSZLET KERESZTESFALVA FELETT.

Hacq, Erdélynek egyik legszebb vadontermő növénye díszíti nagy kék füzereivel.

Utitársaim egyre nógattak, ne szedjem a szénát, szüksége van arra másnak s ha itt felsorolnám mindazokat, melyeket az említettek felül még szedtem, tisztelt tagtársaim még azt hinnék, tényleg kárt tettem a tüben.

Erősen dél felé jártunk, midőn leértünk a kis *Vi-dombák* (Weindenbachthal) völgyébe. Bő pisztráng víz mellett folytatjuk útunkat üde zöld kaszálók között, míg jó 2 órai út után a kocsí-út éjszának a Tyejába csavarodik.

A szép és fenséges érzetét kelti fel ez a szűk hegyszoros égnék meredező szikláival. Nehéz még rajzban is visszaadni képét a szűk látótér miatt, mert a szem úntalan a magasba téved, a mikor a sziklákon végig siklik. Oly szűk e sziklafalaktól bezárt völgy, hogy a rajta végig folyó keskeny kőpatak mellett csak annyi út van, hogy egy szekér mehet el s ez a szűk sikátor jó darabig tart, míg feljebb a baloldal lassan lejtőbe megy át, míg a jobb oldal megtartja függélyes fenyvessel fedte

szikláit, itt-ott várfal alakú formákat öltve fel. A maga nemében a legszebb látványok egyike, melyet Brassó vidéke nyújt.

Ha visszafordulva Rozsnyó felé vesszük útunkat, a két, a nagy és kis Vidombák patak összefolyása után jó órai út után Rozsnyóra érünk. Az első napon jó gyalogosnak való út ez s nem tanácsos, ha csak nem vasúton, folytatni az utat Brassó felé. De a vasúttal haladva az

út sokat vesz szépségéből Keresztényfalváig. — A rozsnyói völgy tágas, szép völgy, mely egy egészen új képet tár fel. A Bucsecs hátunk megett van s előtünk a Királykő-havas nyugot felé, melynek kékes színe, itt-ott rózsaszín szikláival kellemes benyomást tesz a zöld erdőborított halmok felett. Rozsnyótól Keresztényfalváig egy órai út, de egyike a legkellemesebb és legszebb útaknak, a melyet az ember megtehet, értem, ha a völgy éjszaknyugat közötti vonalán a szeszgyárig haladunk. Az út fele részéről azonban ne sajnáljunk visszatekinteni, mert itt ismét szép képben van módunk gyönyörködni. Rozsnyó festői szép vára, a háttérben a Bucsecs szikláival, festő ecsetére érdemes tájkép.

Keresztényfalva szeszgyára feletti fenyvesből áttekinthetjük az egész völgyet a Királykő előhegységéig. *Zernest*, *Keresztényfalva* és *Zeiden* községek közelebb távolabb e szép széles völgyben fekszenek, melyet átszel a brassó-zernesti helyi érdekű vonat. — Keresztényfalván a vonatot felhasználhatjuk, hogy visszatérjünk Brassóba, melyet egy negyed óra alatt érünk el.

Kevés kirándulás nyújt annyi természeti szépségeket és e mellett kevésbbé fárasztó, úgy, hogy azoknak is ajánlható, kik a hegymászást kerülik.

A Királyhágón.

Irta: **Rosenberger Fanny.**

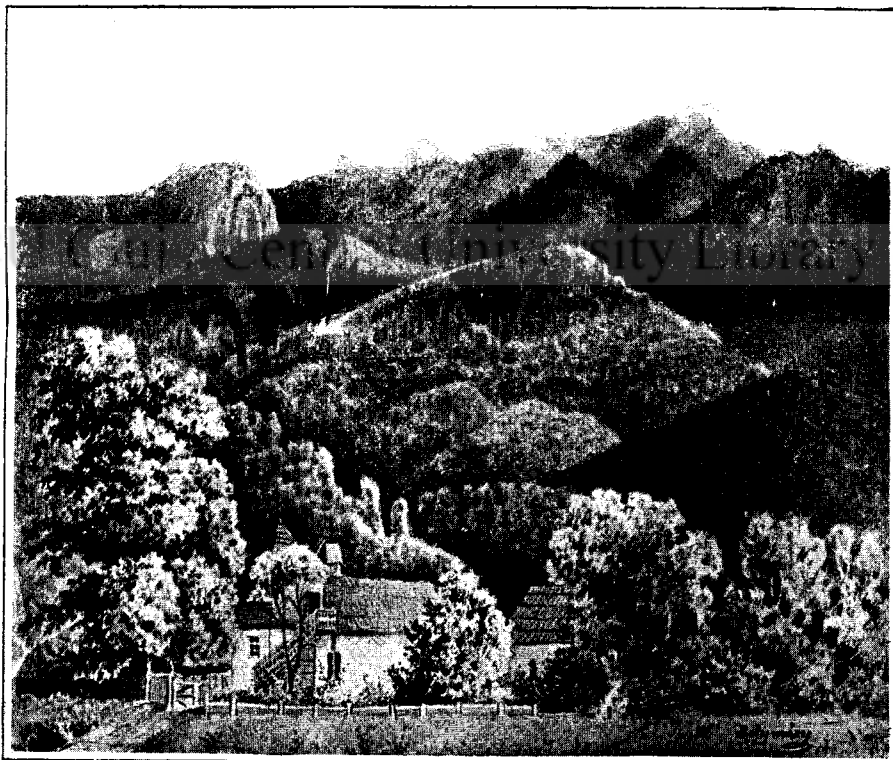
indenütt erdős hegységek között, kanyargós, meredek út visz fel a tetőre. Az út mentén két oldalt sziklás hegyek, zöldelő lombos erdők, vörösses, agyagos térségek váltakoznak egymással. Feljebb haladva az út el-

keskenyedik, magasra felnyúló hegyek terülnek el köröskörül.

A szem nem telik be a nézéssel s a lélek gyönyörködve, ámulatosan veszi körül ezt a tájat, hol minden nyomon a természet isteni alkotó erejének egy-egy remekműve hívja fel az embert:

— Nézz és bámulj! —

Amott óriás csúcsról, habzó hegyi folyócska ömlik alá, gyémántcsöppjeiben megtörik a nap sugar; itt kerek, zöldelő tisztáson éjg nyuló jege-

Solymásky A. rajza.

A NAGY KŐHAVAS A TÖMÖS SZOROSBÓL.

nyék ezüst leveleit veregeti a szél, odább óriás sziklák, mindmegannyi csodás alakú ház, vagy vár emelkednek, oldalaikon a moha, mint zöld bársony terül el.

Emitt messze világló, fehér mészkő-barlang üregéből hűs szél csap ki, majd vizesést látunk magas szikláról, mint fehér látát alázuhogni.

Szégyelyes alakú sziklák, fák, némelyik olyan, mint egy-egy óriás állat.

S az egész tájat valami üde, balzsamos éltető léggel illatos frissességgel járja körül!

Lombos, zöldelő erdő, kopár, meredek sziklák szürke csúcsai ölelkeznek egymással, alattuk ezüst kigyóként kanyargó folyócska siet tova.

Milyen nagy művész a természet, ki annyi csodás alakot összehalmoz, szeszélyes kézzel sziklát, erdőt, folyót, barlangot: s mégis, olyan nagyszerűen utólérhetetlen harmonia van mindabban, a mit élénk tár!

Három órai kocsikázás után jutottunk fel Révtől a Királyhágó tetejére, Bucsa és Csucs között a legmagasabb csúcs a Királyhágó, a történelmi határpont, mely a két testvérházat elválasztja — nem: összeköti!

A nép számos legendát beszél erről a csúcsról s idegeneknek mutatják a határpontot jelző két nagy fehér követ, melyet egyik monda szerint Isten dobott le az égből

Hallottam én különben a csúcsról egyéb mondatokat is, a többi közül egyet, mely a paraszt nép poetikus tehetségéről tesz tanúságot, idejegyzek:

A csúcs alatti völgyben gazdag juhász lakott, ifjú szép leányát: Mariczát megszerette a juhász bojtárja, Maricza, a szép feketeszemű fáta is szerette a bojtárt, de az öreg juhász büszke volt s gazdag, szép leányát nem akarta a szegény bojtárhoz adni. Hasztalan kért, könyörgött a szerelmes ifjú pár, az öreg hajthatatlan maradt. Mig egyszer kijöve türelméből, a szünni nem akaró könyörgésekre, gúnyosan felelt a bojtárnak:

— Jól van Mitru, hát ha igaz, hogy olyan nagyon szereted a leányt, bizonyítsad is be azt: vidd fel őt az öledben a magas csúcsra, akkor a tied lesz.

A kik hallották a kívánságot, szörnyülködve fordultak el.

— Lehetetlent kívánsz öreg.

De a bojtár ölébe kapta a szép leányt s vitte fel magával a meredek hegyen.

Főlebb és mindig főlebb hatolván, ereje is lassanként fogyni kezdett, de ő azért csak ment, ment s midőn fölért a csúcsra, a fáradtságos erőfeszítéstől: holtan rogyott össze, ölében kedvesével.

Másnap két nagy fehér követ találtak ott a pásztorok s nem lelték sehol sem a bojtárt, sem a leányt, kővé változtak, hogy örökre hirdessék a szerelem erejét, halhatatlanságát.

Lejövét a csúcsról, a vadregényes táj folytatódik, ismét élénk tárul a tarka kép erdőivel, szikláival, barlangjaival, mig nem Csucsán túl már az ismert, Erdélyben mindenütt, mindenhol látható erdős táj vonul el.

Selmeczbányai Hetilap, mely *Szentgyörgyi* Ede szerkesztésében jelenik meg, sokszor hozzá szól a turistásági kérdésekhez is. Örömmel emlíjtük ezt fel, mert mai napság, mikor a turistáság iránt akkora erőfeszítéssel kell az érdeklődést felkelteni, minden jóakarató felszólalás vagy komoly kritika csak az ügyet viszi előbbre. Közöljük a felszólalást egész terjedelmében, mint érdekes visszhangját a diák-turistáskodás érdekében kibocsátott köriratunknak. Ime a cikkely:

Az E. K. E. folyóiratából, az *Erdély* ből egy felhívást veszünk át, melyet az egyesület nemrég küldött szét Magyarország törvényhatóságaihoz, melynek célja a magyar turistáság fejlesztése, emelése.

E felhívás a diák-turistáskodásról szól.

Örömmel tudvözöljük az E. K. E.-t, mint ez szeme felkarolóját, mert reméljük, hogy azt meg is valósítja s kiragadja a turistáságot abból a szűk mederből, melyben aránylag elég régóta halad, de minden nagyobb eredmény felmutatása nélkül.

Magyar turista egyesületeink, valljuk meg őszintén, eddig jóformán nem voltak egyebek, mint helyi érdekű kirándulások rendező társaságok, szűk programmú társaságok. Elismerés illeti ezeket is egyes szép vidékeknek hozzáférhetővé tételeért, az ország sok természeti kincsét feltárni igyekvő működéséért; eddigi működésük azonban nem nyújt biztosítékot arra nézve, hogy a turistáságot hazánkban is oly fontosságra emelik, hogy az közművelődésileg s közgazdaságilag is számottevő tényező legyen, a mint az a külföldön, még olyan helyeken is, a melyek kevésbé szépek s érdekesek s így kevésbé alkalmasak is.

Városunk (Selmeczbánya) kiválóan alkalmas turista-központ. Már maga a város fekvése olyan, nem csak az országban, de a külföldön is ritkítja párját. A vidéke pedig, kiránduló helyei, a Szitnya, hodrusi tavak vidéke, a vihnyei út, Vihnye, a Rovna, a Pradicsom hegy többé-kevésbé olyan szépek, melyeket örömmel szemlél az is, a ki rég ismeri már azokat s gyönyörrel nézi az, a ki először látja. Nem egy, a svájczot megjárt turistától hallottuk, hogy különösen a hodrusi tavak vidéke feledteti vele a világhírű s az idegen turistáktól ellepített külföldi vidékeket.

Kincset birunk mi városunk fekvésében, vidéknek remek szépségében, s bár e kincs nincsen elrejtve

Solymássy Adolf rajza.

A KIRÁLYKŐ KERESZTÉNYFALVÁRÓL.

mint az, mit a város lakosai nehéz munkával, verejtékel ásnak ki a föld gyomrából, az még is kiaknázatlan, hasznát nem látjuk, mint Svájc, Tirol és Stájerország kevésbé szép vidékeinek lakosai, kik az ezernyi ezer idegen forgalomból nemcsak megélnék, de gyarapodnak is.

Városunk szintén lehetne tárgya az érdeklődésnek; a mi vidékeinket is ellephetnék az idegen pénzes túristák rajai s akkor a hanyatló bányászat helyett még egy új keresetág adna kenyeret a lakosságnak.

Ámde ehhez feltétlenül szükséges, hogy városunkat megismertessük, hogy vidékünknek szépségéről, láttnivalóságairól legalább hirből tudjanak azok, a kik mihelyt az idő engedi, áradatként keresik fel az érdekes láttnivalóval kecsegtető vidékeket.

A Szitnya-osztály, elismerjük, eleget tett működése óta a túristaság emelésére. A jó túrista-útak, messzelátók tanúsítják, hogy fennállása óta szakadatla-

nul működik, hogy vidékünknek gyönyörű láttnivalóit feltárja, megmutassa. Az az egy pár idegen, ki ide nyaranta eltéved, örvend, hogy véletlenül ide került s alkalma van gyönyörködni elragadó bájában.

Ámde ez nem elég, ez semmi.

Túrista-egyesületünknek most oda kell törekednie, hogy a feltárt kincsek ne heverjenek kamatoztalanul, hanem hogy azt lássák, látogassák, hova-tovább mentől többen. Propagandát kell csinálni szóval, tollal; ismertetni kell városunkat s vidékét írásban, képben.

Nem tudjuk mi az, a mi mintegy megbénítja Szitnya-osztályunk működését, de a kik intézői, vezetői annak, gondolkozzanak rajta s tegyenek róla.

Az E. K. E. fiatal egyesület még s már is eredményeket, olyan eredményeket ért el, a melyeket más egyesületek sokkal több idő alatt nem tudtak s tudnak elérni.

Előttünk a példa! Kitartással, erős akarattal, egy kis buzgalommal sokat, sokat lehet elérni.

KÜLÖNFÉLÉK.

A „Székelyföld“ diadala.

Egyesületünk millenáris dísműve valósággal hódít mindenfelé. Túrista irodalmunkban páratlan az a hatás, melylyel közéletünk vezérférfiai és a sajtó ezt a művet fogadták. E nyilatkozatokból és bírálatokból ime egy néhány:

142.

Ő Felsége a Császárné és Királyné, főudvarmesterének folyó hó 7-én 37. szám alatt kelt közleménye szerint, a részére hódolatteljesen felajánlott «Székelyföld» című munkát, legkegyelmesebben elfogadni és egyidejűleg legmagasabb köszönetét kifejezni kegyeskedett.

Miről a tekintetes Egyesületet van szerencsém értesíteni.

Bécs, 1897. évi január hó 27-én.

A miniszter helyett:

Br. Apor Gábor,
államtitkár.

248.

Stefánia özvegy trónörökösne ő cs. és kir. Fensége, főudvarmesterének folyó hó 18-án 20. szám alatt kelt közleménye szerint, a részére hódolatteljesen felajánlott «Székelyföld» című munkát kegyesen elfogadni és a tanúsított figyelemért magas köszönetét kifejezni méltóztatott.

Miről a tekintetes Egyesületet van szerencsém értesíteni.

Bécs, 1897. évi január hó 27-én.

A miniszter helyett:

Br. Apor Gábor,
államtitkár.

Méltóságos Báró, Társelnök úr!

Az egyesület által kiadott s a «Székelyföldet» ismertető dísművet, melyet mult évi december hó 31-én 2582. szám alatt kelt levelével volt szíves megküldeni, hálás köszönettel vettem.

Fogadja méltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1897. évi január hó 16-án.

Br. Bánffy Dezső.

A Székelyföldet ismertető munkájáért, melyet m. é. december hó 31-én 2582 - XII/31 szám alatt kelt becses átiratával nekem felajánlani szíves volt, fogadja a nagytekintetű elnökség meleg köszönetem kifejezését.

Budapesten, 1897. január hó 18-án.

Fosipovich Imre.

Mélyen tisztelt elnök úr!

Fogadják őszinte köszönetemet *érdekes és nagybecsű* dísmunkájuknak szíves megküldéseért.

Budapest, 1897. jan. 17-én.

Tisztelettel:

Wlassics Gyula.

Tekintetes Elnökség!

A Székelyföldet ismertető *nagy-érdekes* dísmunka szíves megküldéseért fogadja a Tekintetes Elnökség őszinte köszönetemet.

Budapesten, 1897. jan. 16.

Kiváló tisztelettel:

Darányi Ignác.

Méltóságos Uram!

A honvédelmi miniszter ur **Ő Nagyméltósága** megbízásából van szerencsém Méltóságodnak az **Ő Excellenciájára** címére küldött s az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület által kiadott «Székelyföld» című *nagy-érdekes műért* **Ő Nagyméltósága** hálás köszönetét tolmácsolni.

Fogadja kérem kiváló tiszteletem

őszinte nyilvánítását, a melylyel maradok Méltóságos Uram kész hive

Budapest, 1897. január 13-án

Tallian Andor,

miniszteri parancsörtsizt.

Méltóságos Elnök Ur!

Fogadja őszinte köszönetemet az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület által kiadott, *igen szép és érdekes* könyvnek szíves megküldéseért.

Őszinte tisztelettel

Budapest, 1897. jan. 25-én.

Méltóságodnak igaz hive

Berzeviczy Albert.

Nagyságos főtitkár Ur!

Vettem a «Székelyföld» egyesületük kiadványában megjelent szép leírását. Midőn köszönetet mondok itt azon ki nem érdemelt kitüntető figyelmükért, melylyel annak egy példányát részemre megküldeni méltóztattak, egyúttal *szívöböl gratulálok egyesületük önzetlen, hazafias törekvéseinek ez újabb sikeréhez.* A honismeret terjesztését célzó önfeláldozó munkásságuk ez ország minden fiának teljes elismerését, támogatását érdemli s részemről készséggel törekedni fogok arra, hogy e tekintetben irántam tanúsított szíves figyelmüket a jövőben lehetőleg kiérdemeljem.

Fogadja a főtitkár Ur ismételt köszönetemmel minden jó kívánságaimat egyesületük felvirágzására!

Budapest, 1897. jan. 25.

Hazafias köszöntéssel:

Chyzer Kornél,
miniszteri tanácsos.

1023. szám.

M. évi december hó 21-én 2756. sz. a. tett felterjesztésére értesítem az Egyesületet, hogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület által készített s annak tulajdonát képező következő cz. munkát: „Székelyföld.” Irta

dr. Hankó Vilmos. A képeket rajzolták Goró Lajos, Huszka József és Tull Ödön. 115. eredeti képpel. Budapest; Lampel R. (Wodianer F. és fiai) könyvkereskedés bizománya. Ára füzve 3 fjt 50 kr, díszkötésben 5 fjt, mint hasznos földrajzi honismertető olvasmányt, az összes tanintézeteknek könyvtáraikba való megvételre s ifjusági jutalomkönyvül való kiosztás céljából történendő beszerzésre azzal ajánlottam, hogy e munka az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület főtítkári hivatalában Kolovsvárt rendelhető meg, s hogy e munkát az iskolák 3 fjtért vehetik ott meg.

Budapest, 1897. évi január hó 27.

A miniszter megbízásából

Dr. Klamarik,

miniszteri tanácsos.

A sajtó bírálata.

— A »Beszterczé«-ből. —

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület kiadásában, Hankó Vilmos dr. tollából, *Székelyföld* czim alatt megjelent az a díszmunka, mely arra van hivatva, hogy megismertesse minél szélesebb körben székely népünket eredeti jellemében, azt a földet, — melyet mióta e nép rajta lakik, meg is tudott védelmezni a legnagyobb megpróbáltatások között is.

A mű elejétől végig népszerű természettudományi munka, a tudományos művek száraz, csak szakemberek által megemészthető előadása nélkül. Ami az anyagba életet önt, az a tárgyalási mód, mely a föld mellett megismerteti annak lakóját is életében, szokásaiban, foglalkozásában. A székelyekben a tipikus magyar szellem őseréje szól felénk; a Székelyföldben egy nem is sejtett világ csodás tündér-kertje tárul fel előttünk. Mind a kettő hivatva van megtermékenyíteni a magyar elmét, hogy teremjen magyar erkölcsöt, hogy teremtsen magyar műveket. A leírásokat az ész művészi alkotásai, az illusztrációk sokasága egészítik ki.

Mindjárt a mű elején reprodukálva van Ipolyi után a székely nép eredete a *hadak útjáról* szóló regével kapcsolatosan. Azután a székelység történetéből közöl igaz, a valóságnak megfelelő adatokat. Majd meg a székelyföld geografiáját nyújtja dióhéjban, feltüntetve utána főbb vonásaiban annak táj szépségeit, emlékeit. — Megismerteti ezek után a Székelyföld közeit, ásványait, fűrdőit, ásványvizeit, erdeit és növényeit, valamint annak állatvilágát, mindeniket oly élvezetet nyújtó módon, hogy a művet, ha egyszer olvasásába fogtuk, alig tudjuk letenni kezeinkből. Ezekre jön aztán magának a székely népnek jellemzése, oly ere-

dei és beható tanulmányozásból merített vonásokban, mely nemcsak meglep, de igazságával megragad, meghódít.

Ezekben általánosságban mind megismertetvén szerző az olvasóval azt, amit a székelynépről és földről egyelőre tudni kell, reátér ezután magának a székelyföldnek vármegyénkét való ismertetésére. Mindenekelőtt a székelyek főfészkét, Udvarhelymegyét vezet be. Az ismertetésnél, igen helyesen, az utaztató módszert használja föl és pedig a magy. á. vasút vonalán Héjasfalva felé. Figyelmét kiterjeszti minden kis falura, a melyről valami érdekességet is eredetileg elmondhat. Miután Székely-Udvarhelyről elmondotta a megemlékezésre méltó dolgokat, megismerteti Udvarhelynek környékét: Budavárt, a Szarkakő hegyet, Szombatfalvát, a Szejke és Homorod-fürdőket, Homoródról kiindulva figyelme tárgyává teszi Kápolnát, Szentegyházás-Oláhfalu községeket, Szent-keresztbányát vasgyárával és híres Lobogó-füldőjével. A homorod-almási barlang megragadó leírása után, Korond és környékének ismeretése következik majd pedig Parajdnak és környékének természetű rajza. E vármegyéből még érdekes leírások és ismertetések vannak közölve Simonfalváról, Radicsfalváról, Fenyédéről, Küküllő-Keményfalváról, Zetelakáról, az utóbbi várának romjairól stb.

Udvarhelymegye megismertetése után Háromszékvármegyébe vezet át szerző az olvasót, hol az apáczai romokra, Előpatakra, ennek fürdőire irányítja a figyelmet. Előpatak környékéről a Szent-Anna tó, a Büdösbarlang, a málnási, tusnádi, kovásznai, fürdőket emelve ki, megismerteti Sepsi-Szentgyörgyöt, Háromszékvármegye székvárosát és ennek környékét. Kézdi-Vásárhely és az ojtói szoros meglepő leírása után egy külön fejezet szentel a székely ágyuhős, Gábor Áron emlékének és sirjának. A háromszéki vasut, Kovászna, híres Pokolsár fürdőjével, valamint a kovászna-gyula-falvi iparvasutak, a bodza-folyó és szorosai következnek ezekre.

Szerző legrészletesebben a természeti szépségekben oly gazdag Csikvármegyével foglalkozik. E vármegyéből bemutatja a tusnádi fürdőt regényes fekvésével, nevezetességeivel. Azután a Szent-Anna tavának és környékének adja festői rajzát és hagyományokon alapuló leírását. Áttér ezek után alsó és felső Csik ismertetésére, előbbiben Csik-Szeredát és Csik-Somlyót, utóbbiban Gyergyót, Ditrót és Borszékét előszeretettel tárgyalva. Különösen Borszék leírására, tekintettel európai hírnevére, kiváló gondot fordít. Feltüntet itt a Maros völgyén haladó út rendkívüli szépségeit, a fürdőtelep berendezését, az egyes fürdőknek a testi szervezetre való hatását, a jelenleg fennálló lakásviszonyokat, az ellátást

és sétahelyeket. Nem kevesebb figyelemmel van a Borszékéről könnyen fölkereshető kiránduló helyekre, mint a »jégbarlang«, az »ősforrás« és a Hollófelé vezető ut mentén a mult évben fölfedezett csodás visszhang helyére.

Végül megismerteti szerző az olvasót Maros-Torda vármegyével és ennek székhelyével, Maros-Vásárhelyel az ugynevezett »székely fővárossal.« Maros-Vásárhelynek és környékének leírása után a Maros völgyén fölfelé vezet az olvasót s az utközben található falvak fölemlítésével, Szász-Régent, Maros-Vécset, a Kemények ősi várkastélyával és Topliczát méltatja nagyobb figyelemre, nem feledkezve meg azon helyekről sem, melyek bármily kis mértékben is érdekelhetik a természeti szépségek iránt különösebb előszeretettel viselkedőt. Ezekután a görgényi völgybe csapva át, Görgény-Sóaknát, Alsó-Idécsét és Görgény-Szent-Imrét, ez utóbbit nagyobb részletességgel ismerteti, legvégül a Nyárad völgyébe tesz az olvasóval rövid kirándulást és a szovátai fürdőtelep rövid leírásával szerző nagybecsű művét be is fejezi.

Csak e vázlatos ismertetésből is tájékozást szerezhetnek olvasóink *Hankó* dr. művéről, melynek, ha igazán folytonosan vonzó és elragadó irányához hozzáveszjük a gyönyörűen sikerült és szebbnél-szebb tájrészleteket feltüntető rajzokat: be kell ismernünk, hogy e mű nemcsak hézagot pótol, de irányánál, tartalmánál fogva valóban hivatva van arra, hogy székelységünk és székely földünk természeti szépségei iránt az érdeklődést fölkeltsen, rajokat indítson utnak erdélyi hazarésznkbe azoknak megismerésére és annak kapcsán a székely-nép anyagi jóllétének előmozdítására, nemkülönben a nemzeti szellem terjesztésére és erősítésére is.

Hiszszük, hogy az az áldozat, amelyet az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület e mű kiadásával hozott, az a haza és fajszere, mely a szerző toliát a mű megírásában vezette, nem marad jutalom nélkül, de busásan jövedelmező tőkéje lesz azon hazafias célokra, melyek szolgálatában eddig is oly szép eredményeket ért el ifju, de életerős és öntudatosan előre törekvő turistaegyesületünk.

Ugy legyen!

EGYESÜLETI ÉLET.

A központ gyűlései.

Az E. K. E. központi választmány a az új évben első gyűlését január 15-én d. u. tartotta meg az egyesület hivatalos helyiségében.

Az ülést *Feilitzsch* Arthur báró vezette, jegyzett és előadott *Radnóti* Dezső főtítkár. Jelen voltak *Szabó* Samu tanár, *Tutsek* Sándor dr. ügyvéd, *Fenőffy* Jenő erdőfelügyelő,

Hangay Oktáv tanár, *Nedoroszték* János bank-igazgató, *Tanács* József ellenőr, *Versényi* György dr. tanár stb.

A gyűlés elején elnök mély fájdalommal jelentette, hogy az E. K. E. nőválasztmányának elnöke, özv. gr. *Béldi* Ferenczné elhunyt. Mint-hogy a nemes grófnő az egyesületnek a legbuzgóbb támogatója volt, indítványozza, hogy emléke a jegyzőkönyvben megörökíttessék és a gyászoló családhoz részvétírat küldessék, egyszersmind jelenti, hogy a ravatalra az egyesület nevében gyászkoszorút helyezett »Az E. K. E. — női választmánya elnökének hálás emlékezettel« felírással és a temetésen 20 tagú küldöttség vett részt az egyesület képviselőjében. A választmány az indítványokat elfogadja és a tett intézkedéseket jóváhagyja.

Radnóti Dezső főtitkár jelenti, hogy *József* főherceg táviratban, *Daniel* Ernő báró meleg hangu levélben köszönték meg a hozzájuk intézett üdvözlőleveleket. Örvendetes tudomásul veszi a választmány.

A főtitkári jelentés következtetése után, melyből kiemeljük, hogy *Matta* Arpád, *Atberti-Irsa* község és *Weisz* Berthold orsz. képviselő 50—50 frttal alapítók lettek és hogy *Sepsi-Szentgyörgy* város 50 frtot szavazott meg a *Székelyföld* cz műkiállítási költségeire, továbbá *Dirck* Erzsébet postamester *Bükszádról* 26 frtot, gr. *Pálffy* Móríz 5 frtot, gr. *Pejácsevich* Pál 5 frtot, a pozsonyi kath. főgymn. VI. osztálya pedig 9 frt 85 krt adományozott, illetve gyűjtött az egyesületnek. A választmány örvendetes tudomásul veszi a jelentést.

A főpénztáros jelentése szerint nov. hóban befolyt 1841 frt 20 kr, kiadás volt 1724 frt 83 kr. Deczember hóra átment 816 frt 13 kr.

Főtitkár jelentést tesz a pénzügyminiszter által engedélyezett tárgysorsjáték eredményéről. Minthogy ezzel kapcsolatban még több függő kérdés intézendő el, az elszámolást későbbre halasztja a választmány.

Beterjeszté után az előadó a helynevekről készített törvényjavaslatot, melyet a helynévtári bizottság is átvizsgált és a maga módosításaival kiegészített. Minthogy a javaslat az egyesület intencziói szellemében van megszerkesztve és ahhoz a belügyminiszter is megelőzőleg hozzájárult, azt a választmány elfogadta.

Olvastatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter leirata, melyben értesíti az egyesületet, hogy az „ifjúsági túristáskodásról” hozzá intézett felterjesztésben kifejtett nézeteivel egyetért és maga is kívánatosnak tartja, hogy a tanuló ifjúság a szűnőidőben országot-világot lásson s ismereteit közvetlen tapasztalás által

bővítse“. Épen ezért hajlandó az egyesület e mozgalmát támogatni és kilátásba helyezi az anyagi segítyezést is. A választmány lelkes örömmel fogadta a miniszteri leiratot és megbízza az elnökséget, hogy ennek megfelelőleg a mozgalomról a miniszternek részletes tervet dolgozzon ki.

Az országos magyar iskola-egyesület kéri az egyesületet, hogy intézzék a közművelődési egyesületek végrehajtó bizottságához átiratot, melyben indítványozza, hogy az ezredéves kiállítás után ne tekintse működését bevezetettnek, hanem állandósítsa magát. Beható vita után némi feltételek mellett az átirat elküldése kimondatik.

Olvastatik *Papp* György elszámolása a hozzája befolyt tagdíjakról. Minthogy az elszámolás nincs okmányokkal felszerelve, nem fogadtatik el, sőt a tagok felkéretnek, hogy jövőre *Papp* Györgynek tagdíjakat ne fizessenek.

Bemutatja az elnökség, a *Székelyföld* című művet, mely most hagyta el a sajtót és melyet *Wlassics* Gyula kultuszminiszter az egyesülethez intézett levélben »érdekes és nagybecsű munkának« jelentett ki. Örvendetes tudomásul veszi ezt a választmány és megteszi intézkedéseit a terjesztésre vonatkozólag.

Ugyancsak bemutatja az elnökség az akvarell-képek sokszorosításait, melyek rendkívül sikerültek. Ezeknek terjesztése szintén kimondatik.

Főtitkár jelenti, hogy a választmány által megszavazott összegekből folyósítottak a rekiczeli vízeséshez vezető út kijavítására 200 frt, a tor-dahasadéki menedékház hátrálékos építési költségeire 200 frt, a detonatai menedékház évi bérére 70 frt, a radna-borbereki új bérház építési költségeire 580 frt, a dombháti fürdő kijavítási költségeire 691 frt 75 kr és általában törlesztettek mindazok a fennálló követelések, melyek az év végével esedékessé váltak. A választmány a folyósításokat helyben hagyja és útasítja a pénztárt, hogy a bevételekből első sorban a radnai banknál levő tartozásokat egyenlítse ki.

A gyűlés az elnök életetésével ért véget.

TESTVÉREGYESÜLETEK.

As országos museum és könyvtár bizottság jan. 29 én Budapesten József-körút 13. szám alatt lévő új helyiségében közgyűlést tartott. -- A közgyűlés legfőbb pontja volt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a muzeumok és könyvtárak országos fölügyeletének, szervezetének és gyarapításának szabályozása ügyével foglalkozó leirata. A kultuszminiszter

ugyanis azt akarja, hogy a vidéki muzeumok, közművelődési egyesületek, tudományos intézetek a muzeumok és könyvtárak országos tanácsának föfelügyelete alatt álljanak. A közművelődési, tudós, irodalmi és művészeti egyesületekből megalakult muzeum és könyvtár bizottság megalakította ebben az értelemben a muzeumok és könyvtárak országos tannácsát, a mely az ügy érdekében főleg társadalmi úton fog tevékenységet kifejteni. E tanács tagjaiul a gyűlés a következőket választotta meg: Elnök: *Szell* Kálmán. Előadó titkár: *Porzsoló* Kálmán. Tagok: *Andrássy* Tivadar gr., *Appony* Sándor gr. *Rákosi* Jenő, *Beöthy* Zsolt *Gerlóczy* Károly, *Kuncz* Adolf, *Berzeviczy* Albert, *Forster* Gyula, *György* Aladár, *Hollán* Ernő, *Radványszky* Béla báró, *Rózsavölgyi* Gyula, *Thaly* Kálmán, *Zichy* Jenő gr. A választást megerősítés végett a kulturálisminiszterhez fogják felküldeni. A tanács *Muzeum* című szaklapot ad ki, a mely állami segítyésben részesül. A tanács munkakörébe, — a mint azt a miniszter leirata meghatározta, — a következő főbb ügyek tartoznak: mintaszerű szabályzatoknak kidolgozása a muzeumok és könyvtárak szakszerű berendezése, igazgatása, kezelése tárgyában, a muzeumokra és könyvtárakra vonatkozó évi jelentéseknek, a hazai és külföldi kiadványoknak rendszeres gyűjtése és megőrzése, a muzeumok és könyvtárak tanulmányozása s azok anyagának ismertetése. A gyűlés a leiratnak azt a részét is elfogadta, mely a tanács belső életével foglalkozik.

KÖNYVESHÁZ.

—

Magyarország földművelése. A földművelésügyi m. kir. miniszter az ezeréves kiállítás emlékeül megküldte egyesületünknek a kiadásában megjelent *Magyarország földművelése* cz. nagy munkát. Az 56 ivre terjedő vaskos kötet 22 önálló cikkelyt tartalmaz. Ezek között különösen érdekel minket *Inkey* Béla tanulmánya *Magyarország földtani alakulásáról és talajképződéséről*, melyet egész terjedelmében közlünk. A túristát rendkívül érdekelheti annak ismerete, hogy miképen alakult ez a föld, melynek havasait, hegyeit, völgyeit oly rajongó szeretettel bekalandozza és az is fontos, hogy miféle kőzetekből áll az a havas vagy az a hegy, melynek magasságából élvezzük a gyönyörű kilátást. A cikkely alapos tudással, valóságos virtuozitással oldja meg ezt a feladatát és abban a szűk keretben olyan áttekinthető képet nyújt, mely mindenkit meglep. Egy megírandó *Magyarországi túrista kalauznak* ez a cikkely lehetne a be-

vezetője és épen ezért adjuk közre, hogy megőrizzük a turista-irodalomban is. A könyv többi cikkelyei speciális földmívelésügyi kérdésekkel foglalkoznak.

Alsó-Fehérvármegye magyar népe. (Irta: Lázár István, tanár a nagy-enyedi főgymnáziumban. Külön lenyomat Alsó-Fehérvármegye monográfiájából. Nagy-Enyed, 1896.)

Az erdélyi részek leghegyesebb és így természeti szépségekben és kiránduló helyekben is egyik leggazdagabb megyéjének mintegy 30 ezernyi magyarságát ismerteti ez a 200 lapnál is többre terjedő számos illusztrációval díszített néprajzi tanulmány. A Vulkán, Detonáta és Grobács csaknem havasi jellegű hegycsúcsai alatt elterülő Marosvölgy, N.-Küküllő- és Ompolyvidék, a borteremő Erdélyi Hegyalja, a nemes érczekben dús Abrudbánya-verespataki bányavidék s a vizaknai és m.-újvári sóbányák és fürdőtelepek, nemkülönb a léptenyomon élénk táruól történeti emlékek, harczterek és egykor fontos szerepet játszott városok és községek alkotják szülőföldjét annak az itt hajdanában domináló magyar elemnek, melyet 1629-ben a törökjárás, majd a Hóra-lázadás és végül a szabadságharc idején kitört oláh féktelenkedések majdnem egészen kiirtottak. Egyfelől megbízható kútforrások, másfelől pedig egyéni megfigyelések alapján foglalkozik ez az érdekes mű az alsó-fehérmegyei magyarsággal, mely egy nála ötszörte nagyobb számú oláhság közepette megtizedelve bár, de a mostoha körülmények között is tiszteltreméltó ellentállási erőt és edzettséget tanúsít. Sajátságos ember-tani jelleget, építkezést, házberendezést, táplálkozást s egyéb népeleti eredetiséget őrzött meg; ruházkodása népszokásai, sőt jellemző becses nyelvkincsei és költészete, valamint babonái és hiedelmei révén e munka úgyszólván a népelet gazdag tárházába vezet be. Bepillantani enged egy népelem anyagi és erkölcsi, vallási és családi viszonyai közé s mikor letezzük kezünkbe a tanulságos olvasmányt, lelki szemeink előtt látjuk e magyar népszívet egész néprajzi világát. A midőn a 2 frtért kapható értékes munkát az érdeklődők meleg figyelmébe ajánljuk, egyúttal fölkérjük a hasonló irányú művek szerzőit, hogy folyóiratunkban való ismertetés és így a honisme érdekében könyveiket az E. K. E. turista-könyvtárának megküldeni sziveskedjenek.

Za-la.

A Turista sajtó köréből. Az előbb Münchenben, majd 2 év óta Innsbruckban megjelent »Alpenfreund« hat évi pályafutás után megszűnt. Em-lített laptársunk az alpesi irodalom szolgálatában nem egy kiválóan becses adattal járult az alpinizmus terjesztésére. Ezzel kapcsolatosan meg-

említjük, hogy a Cl. Alp. It. milánosi osztályának egyik buzgó tagja, G. Cserici: »Alpinismo e Turismo« czim alatt egy havonta 3-szor megjelenő turista újságot indított meg.

As első magyar térkép-készítő. Márki Sándor, a Földrajzi Közlemények legutóbbi számában azt az eszmét veti föl, hogy Honter János az első hazai kartografus születésének ötszázadik fordulóját országosan meg kellene ünnepelni. Lázár deáknak, Bakocs Tamás titkárnak a térképe ugyan az első hazai térkép és ő is volna a magyar térkép-írás atyja, de mivel életének körülményei ismeretlenek, Márki az utolsó díszes címet a szász Honternek adja meg. Az első hazai kartografus, ki a tokhálózatot következetesen alkalmazta — írja Márki — a halhatatlan Honter János, ki Erdélyről készített elég nagy arányú térképét 1532-ben Bazelben nyomatta ki. — Leggondosabban a százok földét ábrázolta; általában véve méretei éjszaktól dél felé mindinkább nagyobbodnak s délnyugaton s délkeleten rendkívül aránytalanok. Kosmographiájához, mely 1834-ben egyszerre két, s utóbb még több kiadást ért, több más térképet is csatolt. Az egyik azért igen nevezetes, mert már 1534-ben van egy America névvel ellátott világlapja, a mi hiányzik az összes többi kiadásból s Apianus Typus Orbis Universalis címmel 1520-ban megjelent térképe után készült. Honter születésének ötszázadik évfordulója két év múlva lesz.

TURISTASÁG.

Uj turista egyesület. F. évi jan. 15-én tartotta alakuló közgyűlését egy egyesület, mely magát *Alpine Reise-Club*-nak (Alpesi utazási Klub) nevezi. Az új egyesületnek már 200 tagja van nagyrészt az osztrák Turista-Klub-ból kivált egyénekből. Ezek már régebb idő óta Vereinigte Alpine Gesellschaft (Egyesült Alpesi Társulat), czímen hetenként zártkörű összejöveteleket tartottak. Az új Klub alapszabályaiból különben kitűnik, hogy nem mint konkurrens egyesület akar a volt anyaegylettel szemben fellépni.

27 vízesés. A Jordán folyó mutatja talán az összes folyamok közt a legnagyobb esést rövid útjában; ugymint 200 kilométer hosszúságban nem kevesebb, mint 27 vízesést alkot s ezen az uton 914 méterrel mélyebbre sülyed, mint előbb volt.

Club Alpino Italiano. A már közel ötödfél ezer taggal 32 osztályban működő olasz testvéregyesület aosta-i osztálya tíz év előtt elhalt nagyérdemű elnökének *Venauzio Defey*-nek a mellszobrát leplezte le s annak kapcsán lélekemelő szép turista em-

lékünneget folyt le. — Az aostai magistratus épületében felállított szobrot Canonica turini szobrász mintázta. —

Vasutas Aranyos folyó mentén.

Mint halljuk, mozgalom indult meg oly irányban, hogy Erdély belső hegyes vidéke vasúttal köttessék össze. E vasútvonalak építésével 4 vármegyéből 230,991 lakos 634,548 kataszteri hold területen van érdekelve. A következő hálózat kiépítése volna égetően szükséges: Tordáról, hová Gyéresről vezet egy mellékág, a budapesti, nagyvárad-kozosvári és brassói főágból egész Topánfalvaig az Aranyos folyó mentén, innen egy ága Gurahonczá-Arad és a másik ága Vaskoh-Nagyvárad vagy kanyarulattal Abrudbánya felé a Csernicza folyón fölfelé Fehér-Körös-völgyben Brád-Körös-bányáig, Vaskoh-N.Várad, vagy Gurahonczá-Arad vasúthálózattal lép összeköttetésbe, vagy Topánfalvától a N.-Aranyos folyó mentén Szekatura, Albak, Szkerisora, bihari hegység közepénél lévő mélyedésen át, Rézbányát érintve, a vaskói-nagyvárad vasútvonalig. Ez volna a harmadik vonal, amely az anyaországot Erdélylyel összekötné.

Swájcsi turista hírek. A Swájcsi Alp. Club. ugynevezett román osztályai (francia nyelvterület) menedékházai-ban könyvtárakat készöl felállítani az esős időben megrekedt kirándulók szórakoztatására való tekintettel. — *Weber Károly*, műegyetemi hallgató Zürichben ifjusági turista egyesületet alakított, nem különben Swájcznak egy másik pontján, Gothenburgban szintén új turista egyesület van alakulóban. *Nekrologia.* 3 kiválóan érdemes férfit gyászol a turistaság minden barátja; a mult évben hunytak el *Xavier Blanc*, szenátor a francia Alp. Club volt elnöke, *Marsal, Hatt*, az angol Alpine Cl. tagja és a nemzetközi jégár megfigyelő bizottság alapítója, Harmadik halott — a magyar származású *Simony bécsi* egy. tan., kit a tudományos hegykutatások terén szaktekintélynek tartottak.

FÜRDŐÜGY.

Kitüntetett balneologus. *Hankó Vilmos* is a kiállítás kitüntetettjei között van, a mennyiben *kiállítási érmet* kapott: „A hazai — de különösen az erdélyi — ásványvizek verseny- és kivitel képessége körül szerzett érdemeiért, nem különben tanúságos kiállításáért.“

